

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu*

*Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV, v. v. i.,
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

*Časopis vychádza s finančnou
podporou Otvorenej akadémie*

otvorená
akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA
Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA
Adriana Ferenčíková, Robert
Hammel, Renáta Hlavatá, Ingrid
Hrubaničová, Martin Chochol,
Bronislava Chocholová, Ján Ka-
čala, Natália Kolenčíková, Ľubor
Králík, Jana Levická, Sibyla Mis-
lovičová, Lucia Molnár Satinská,
Slavomír Ondrejovič (čestný
člen), Judita Páleníková, Iveta
Vančová, Pavol Žigo

REDAKCIA
811 01 Bratislava, Panská 26

OBSAH KULTÚRA SLOVA – ROČNÍK 58 – 2024 – ČÍSLO 1

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- MOYŠOVÁ, Stanislava: Aspekty inklu-
zívneho jazyka nielen v slovenčine..... 3
ŠIMON, František – DANKO, JÁN:
Týmus v slovenskej anatomickej no-
menklatúre 14

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

- HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT,
Ján – VANČOVÁ, Iveta: Druhové
mená cudzokrajných cievnatých ras-
tlín. 3. Druhy začínajúce sa písmena-
mi I – N..... 20

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- O šickim zna a po calim valaľe bludi
roznoši.* S. Ondrejčíková..... 36

ROZLIČNOSTI

- Spájateľnosť prídavného mena *kapsu-
lový* a možný posun v jeho význame.
S. Mislovičová..... 43
Nie je bagel ako bagel alebo Odkiaľ sa
k nám dostalo slovo *bagel*? K. Piat-
ková..... 47

SPRÁVY A POSUDKY

- Anton Emanuel Timko očami svojich
prapredkov. P. Žigo..... 50
Korpus textov rusínskej wikipédie.
R. Garabík..... 55

SPYTOVALI STE SA

Používanie slova *ponehodový*. D. Ci-
mermanová..... 60

Z WEBOVEJ PORADNE

České priezviská v slovenčine 62
Sklonovanie názvu *Gbely* 62
Slovo *kuchta*..... 62
Výslovnosť cudzích názvov 62
Priezviská *Kňazeje*, *Valenteje* 63
Sklonovanie názvu *Kulla* 63
Informácie autorom..... 64

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Organ Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., a Jazykoveho odboru Matice slovenskej. Ročník 58, 2024, č. 1 (29. 2. 2024). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i., Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 12 €, jednotlivé čísla 2 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, v. v. i., Bratislava
© Matica slovenská, Martin
Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2024

Cena 2 €

KUL TÚRA SLOVA

2024
ROČNÍK 58

VEDECKO-POPULARIZAČNÝ ČASOPIS PRE JAZYKOVÚ KULTÚRU A TER-
MINOLÓGIU ■ ORGÁN JAZYKOVÉDNÉHO ÚSTAVU LUDOVÍTA ŠTÚRA
SAV, V. V. I., A JAZYKOVÉHO ODBORU MATICE SLOVENSKEJ

VYDAVATELSTVO MATICE SLOVENSKEJ V MARTINE

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.,
a Jazykového odboru Matice slovenskej*

HLAVNÁ REDAKTORKA

PhDr. Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Mgr. Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

prom. fil. Adriana Ferenčíková, CSc. (Bratislava), Dr. Robert Ham-
mel (Berlín, Nemecko), PaedDr. Renáta Hlavatá, PhD. (Nitra),
PhDr. Ingrid Hrubaničová, PhD. (Bratislava), Mgr. Bronislava Cho-
cholová, PhD. (Bratislava), Mgr. Martin Chochol, PhD. (Bratisla-
va), prof. PhDr. Ján Kačala, DrSc. (Bratislava), Mgr. Natália Kolen-
číková, PhD. (Bratislava), PhDr. Ľubor Králik, PhD. (Bratislava),
Mgr. Jana Levická, PhD. (Bratislava), PhDr. Sibyla Mislovičová
(Bratislava), PhDr. Lucia Molnár Satinská, PhD. (Bratislava), Mgr.
Judita Páleníková (Bratislava), Mgr. Iveta Vančová (Bratislava),
prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc. (Bratislava)

Čestný člen redakčnej rady: prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc.
(Bratislava)

REDAKCIA

811 01 Bratislava, Panská 26

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Aspekty inkluzívneho jazyka nielen v slovenčine

STANISLAVA MOYŠOVÁ

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Abstract: In the languages of the Western civilization in recent decades, we can notice an effort to create a gender-balanced or inclusive language. This is a cultural concept that has been implemented in French, English and German, for example, in various ways, both linguistically and graphically. It reflects the effort to make women visible in a discourse that, according to feminist studies, is laden with sexism. Inclusive language in its written variant has developed in new forms thanks to the graphic signs. The authors of these new forms are very often the public institutions who elaborate the guidelines for use of this type of language. This article describes the forms of inclusive language and examines the extent of its functionality and capacity to facilitate communication.

Key words: inclusive language, gender-balanced language, generic masculine, functionality.

V ostatnom desaťročí badať v slovenskom mediálnom diskurze, ale aj v administratívnych textoch niektorých inštitúcií také vyjadrovanie, ktoré v prípade označovania funkcií, profesií, oslovení či akejkoľvek zmienky

o životných subjektoch inklinuje k výrazom označujúcim mužov aj ženy, kolektív osôb či tzv. nebinárne osoby. V slovenčine sa na označenie tohto typu vyjadrovania zaužíval výraz preložený z angličtiny – rodovo vyvážený jazyk (*gender balanced language*). Románske jazyky uprednostňujú výraz inkluzívny jazyk (*lenguaje inclusivo, langage inclusif*), teda taký, ktorý zahŕňa všetkých.

Trend aplikovania inkluzivity možno pozorovať v širšom teritoriálnom kontexte, a to v jazykoch západného civilizačného okruhu. Ide o kultúrny koncept¹, ktorý sa napríklad do francúzštiny, angličtiny a nemčiny implementuje rôznymi postupmi – lingvistickými, ale aj grafickými. Reflektuje sa tým úsilie zviditeľniť ženy v diskurze, ktoré podľa niektorých psychologicko-kognitívnych štúdií² boli používaním generického maskulína „zneprítomňované“ (používatelia jazyka si podľa týchto štúdií predstavujú v označení profesie *lekári* alebo *spisovatelia* väčšie zastúpenie mužov ako žien). Tieto jazykovo zamerané snahy sa v niektorých krajinách západnej Európy presadzovali vďaka feministickému mysleniu už od 60. rokov 20. storočia a odrážali jeho vtedajšie koncepty (rovnoprávnosť mužov a žien, ktorá sa mala v jazyku odraziť pomocou vyváženého rodového vyjadrovania). Inkluzivita tohto typu v praxi zjednodušene vyzerá tak, že sa používajú zdvojené pomenovania, napríklad *učitelia* a *učiteľky*, namiesto generického *učitelia*. Takéto inovačné jazykové stratégie do veľkej miery pramenia vo feministickej filozofii. Za tridsať rokov sa feministické idey konceptuálne posunuli: keďže sa v súčasnom feministickom zmýšľaní rozlišuje pohlavie a rod, najnovšie sa inkluzívny jazyk zameriava na reprezentáciu iných osôb ako muži a ženy (podľa postfeministických téz), teda takých, ktoré sa identifikujú ako tzv. nebinárne osoby. Rodov teda podľa feministicko-progresívnych myšlienkových prúdov je viac ako dva, a preto sa v slovenčine či v iných európskych jazykoch u niektorých komunikantov objavuje snaha o používanie tzv. bezrodového jazyka

¹ Toto tvrdenie podporuje fakt, že kým podoby inkluzívneho jazyka možno nájsť v rôznych komunikačných situáciách a diskurzoch v európskej francúzštině, španielčine či portugalčine, inkluzívny alebo rodovo vyvážený jazyk je neznámy vo variantoch francúzštiny, ktorá sa používa v afrických krajinách, v latinskoamerickej španielčine alebo v portugalčine, ktorá sa používa v Brazílii či v Afrike.

² V prípade nemeckého jazyka napríklad BRAUN, Frederike – SCZESNY, Sabine – STAHLBERG, Dagmar. *Cognitive effects of masculine generics in German. An overview of empirical findings.*

alebo rodovo neutrálneho jazyka. V slovenčine to možno konštatovať v spojení s využívaním pomenovaní, ktoré nekonotujú pohlavie (preferuje sa napríklad výraz *policajný zbor* namiesto *policaĳti* či *čitateľská obec* namiesto *čítatelia*), alebo v súvisi s hromadnými podstatnými menami stredného rodu, napríklad *študentstvo*, *učiteľstvo*³ a *poslanectvo*⁴, ktoré majú označovať všetky rody. Objavuje sa aj používanie týchto podstatných mien v zmysle označenia jednotlivej osoby. To sa však zásadne odchyľuje od zaužívaného úzu, lebo viacvýznamová slovotvorná prípona *-stvo*, *-tvo* v slovenčine vyjadruje abstraktný neživotný, teda dehumanizovaný koncept (študujem *učiteľstvo*, tzn. som študentom študijného odboru učiteľstvo; *poslanectvo* vykonávam už tri roky, tzn. toto povolanie vykonávam už tri roky, mám slovenské občianstvo, tzn. toto je moja štátna príslušnosť).⁵ Význam hromadnosti životných substancií je teda iba jedným zo spektra významov prípony *-stvo/-tvo*, porov. výrazy ako *obyvateľstvo*, *ľudstvo* a pod. Niektoré záujmové skupiny na okraji progresívneho spektra ho používajú napokon aj na označenie jednotlivej osoby (príklady: *Dve naše členstvá prispeli do februárového mesačníka Kapitál* či *Hosťovstvo je docentka XY*⁶, *Hľadáme nové kolegovstvo*⁷). V celospoločenskom, ale aj v celostnom vnútroinštitucionálnom rozsahu je takéto použitie pre mnohých účastníkov komunikácie nepochopiteľné či zmätočné.

Je príznačné, že inkluzivita sa síce do jazyka dostáva pôsobením kultúrnych konceptov, ale je podmienená morfológickým charakterom toho-ktorého jazyka⁸. Tak už spomínané „rodovo neutrálne“ podstatné mená (sú neutrálne len v rámci feministického pohľadu na jazyk, lebo z gramatického hľadiska sú tieto podstatné mená stredného rodu, teda gramatický rod majú) ako *poslanectvo* nemajú napríklad vo francúzštine ekvivalent. A tak oslovenie „*vážené poslanectvo*“ sa do francúzštiny nedá preložiť inak ako genericým maskulinom (*Chers députés*).

³ Používané napríklad v administratívnej komunikácii na Filozofickej fakulte UK a v časopise Naša univerzita.

⁴ Použitie v prejave v Slovenskej národnej rade, poslankyňa za Progresívne Slovensko Zuzana Številová. 14. 11. 2023.

⁵ Porov. HORECKÝ, Ján, *Slovotvorná sústava slovenčiny*, s. 141.

⁶ Status z 10. februára 2023, Facebook LGBTIQ + spolku Light, Filozofická fakulta UK.

⁷ Status z 5. decembra 2023, občianske zruženie Saplinq (organizátor Pride Košice).

⁸ K postupom rodovo vyváženého vyjadrovania v slovenčine pozri PEKAROVIČOVÁ, Jana, *Rodový diskurz a jeho fungovanie v akademickej praxi*, s. 61.

Zhora nadol: pokyny, odporúčania, usmernenia jazykovým laikom

Vo frankofónnom jazykovom priestore sa inkluzivita do jazyka začala presadzovať aj inštitucionálne, keďže v roku 2013 bol ministerským dekrétom založený konzultatívny orgán HCE (Haut Conseil à l'Égalité entre les femmes et les hommes, Výsoká rada pre rovnosť medzi ženami a mužmi). Rada bola vytvorená na základe zákona o rovnosti a občianstve a okrem iných aktivít vypracovala príručku o rodovo vyváženom jazyku⁹. Podľa autorov tejto príručky je inkluzívny jazyk (nazývaný aj *dégenreé*, bezrodový, alebo *non existe*, nesexistický) súborom pravidiel a praktických postupov, ktorými sa má bojovať proti patriarchátu, proti sexistickým normám, ktoré sa dostali do jazyka následkom mužskej dominancie. V súlade s feministickými požiadavkami je preto potrebné jazyk zreformovať, nielen z lexikálneho, ale aj z gramatického, zo syntaktického a dokonca aj z typografického hľadiska. Bojovníci za rovnosť v jazyku vychádzajú z tézy, že jazyk je založený na dialektike ovládajúceho a ovládaného subjektu, odráža mocenské vzťahy a zahmlieva prítomnosť žien (a v poslednom desaťročí aj iných „rodov“). Podľa tohto postulátu je z hľadiska morfológie potrebné zredukovať výskyt práve vo francúzštine zaužívaného generického maskulína, ktoré označuje mužov aj ženy.

Ako dosiahnuť inkluzívnosť: „rodovo neutrálne“ substantíva a zdvojené pomenovania

Príručka z dielne Vysokej rady pre rovnosť medzi mužmi a ženami na to odporúča viacero postupov. Jedným je uchýľovanie sa k tzv. *langage épiciène*, teda majú sa uprednostniť také podstatné mená, ktoré sú „rodovo neutrálne“ (znova opakujeme, že tieto slová majú gramatický rod). Namiesto generického maskulína *les policiers* (policajti) sa má použiť *le personnel de la police* (personál polície). Rovnako sa majú uprednostniť podstatné mená označujúce profesie, ktoré svojou príponou neindikujú rod, teda sú obojrodové, ako napríklad *académiques* (s obojrodovou koncovkou) namiesto *chercheurs*, kde znova figuruje generické maskulínium.

Ďalším postupom je tzv. feminizácia jazyka, keď sa začali používať novovytvorené ženské tvary v prípade niektorých povolání, napríklad

⁹ https://www.haut-conseil-egalite.gouv.fr/IMG/pdf/guide_egacom_sans_stereotypes-2022-versionpublique-min.pdf

professeur – professeure alebo *écrivain – écrivaine*, či *auteur – auteure/ autrice*. Vo francúzštine totiž v prípade mnohých profesií existovali len mužské označenia. V správe o feminizácii názvov profesií a funkcií z 28. februára 2019 s feminizáciou jazyka súhlasí aj Francúzska akadémia, ktorá je vo väčšine prípadov skeptická voči rôznym rýchlym a nepremysleným snahám o akúkoľvek modernizáciu jazyka.¹⁰ Aj keď Akadémia zaujíma vo všeobecnosti k feminizácii kladný postoj a konštatuje, že tento jazykový proces zohľadňuje vývin francúzskej spoločnosti v posledných desaťročiach, upozorňuje, že nebude stanovovať žiadne pravidlá pri tvorení ženských ekvivalentov profesií a funkcií a vyvaruje sa zovšeobecňujúcich usmernení. Zdôrazňuje, že sa bude opierať o existujúci úzus, ktorý bude rozhodujúci, a podčiarkuje limity, ktoré existujú pri vytváraní ženských náprotivkov. Francúzska akadémia nástojí na pragmatickom aspekte aplikácie feminizujúcich postupov, lebo zovšeobecňujúce pravidlá neberúce do úvahy sémantiku rôznych slovotvorných prípon môžu viesť k riešeniam, ktoré môžu za cenu feminizácie zviest' k zavádzajúcim riešeniam, ktoré budú znieť cudzo, nezvyklo alebo prinajmenšom dvojznačne. K takýmto situáciám dochádza najmä v tých prípadoch, keď sa feminizáciu do jazyka snažia presadzovať aktivisti bez lingvistického vzdelania. Urputné úsilie o feminizáciu za každú cenu občas prináša rozpačité výsledky, lebo sa zavádzajú riešenia, ktoré znejú cudzo, nezvyklo a majú samy osebe viaceré významy. Príkladom je *maître de conférence* (docent). V univerzitnom prostredí sa vyskytli snahy zaviesť jeho ženský náprotivok *maîtresse de conférence* (docentka). Drvivá väčšina žien na tejto pracovnej pozícii vo Francúzsku však odmieta nazývať sa tak, a to z toho dôvodu, že substantívum *maîtresse* podľa rôznych frankofónnych lingvistických korpusov sa najčastejšie používa vo význame „milienka“, ktorý v slovenčine poznáme už ako archaizujúci a depreciatívny, a to v podobe *metresa*. Okrem toho sa druhý najčastejšie používaný význam slova *maîtresse* vo francúzštine objavuje v slovnom spojení *maîtresse d'école*, teda učiteľka na základnej škole. Oba najčastejšie používané významy, „milienka“ a „učiteľka na základnej škole“, teda sémanticky kontaminujú výraz *maîtresse de conférence*, ktorý má označovať docentku na vysokej škole.

¹⁰ https://www.academie-francaise.fr/sites/academie-francaise.fr/files/rapport_feminisation_noms_de_metier_et_de_fonction.pdf

Ďalším príkladom nezohľadňovania jazykového úzu pri feminizácii sú texty často zhotovené neprofesionálnymi používateľmi jazyka, ktoré sa objavujú vo francúzskom jazykovom priestore. Snahy o feminizáciu v nich ignorujú vžitý úzus, ako napríklad v tomto upozornení v mestskom parku v Štrasburgu: *Veillez respecter le travail de nos jardiniers et jardinières* (Prosíme vás, aby ste rešpektovali prácu našich záhradníkov a záhradníčok). Na prvé prečítanie (zo strany cudzieho používateľa jazyka) tento oznam pôsobí cudzo a rušivo, lebo substantívum *jardinière* sa najčastejšie používa vo význame „žardiniéry“, teda označuje väčšiu nádobu na kvetiny, až potom nasleduje význam „záhradníčka“. Až v momente, keď si cudzinec uvedomí, že tu zrejme pôjde o rodovo vyvážený jazyk, sa význam vety objasní.

Grafické znaky vytvárajúce inkluzívny jazyk

Najnovším postupom feminizácie jazyka je tzv. *point médian* alebo deliaca bodka. Ak sa v texte nachádza generické maskulínium, vďaka deliacej bodke sa doň dá vložiť ženská prípona, ktorou sa tvorí ženská verzia substantíva. A tak namiesto zdvojenia, ktoré je z hľadiska výslovnosti neúsporité, teda *les étudiants et les étudiantes*, príručka Vysokiej rady pre rovnosť mužov a žien odporúča použiť výraz *les étudiant·e·s*. Zástancovia ťaženia proti generickému maskulínu, ktoré sa považuje za sexistické, pokladajú toto riešenie za vhodné, keďže ženský rod sa tak zviditeľnil. Problémom je však výslovnosť. Keby sme chceli tento grafický novotvar vysloviť, jeho fonetická podoba by bola [étydiã:tə], teda študentky, čo je však sémantický posun, lebo feminínium nie je generické a neimplikuje oba rody. Ešte vypuklejšie sa diskrepancia medzi grafickou a fonetickou podobou preukazuje v slovách, v ktorých ženskú príponu netvorí jedna hláska, ale viacero hlások. Tak vznikajú exoticky vyzerajúce zlúčeniny mužského a ženského rodu, napríklad *auteur·trice·s* (autor·ka·i·y, namiesto autori a autorky, *auteurs et autrices*). Keby sme tento zlúčený výraz mali prečítať podľa pravidiel francúzskej výslovnosti, dostali by sme fonetickú podobu [otörtris], ktorá neoznačuje žiadnu známu realitu vo francúzštine.

Posunom na grafickú úroveň sa inkluzívny jazyk dostal do paradoxného položenia. Začleňuje do substantív a adjektív síce oba rody, mužov i ženy, ale sťažuje porozumenie jazykovej výpovede pre tých, ktorí sa s jazykom práve zoznamujú, teda žiakom na základných školách, ale aj cudzincom,

dyslektikom a dysgrafikom. Písaný text tak nadobúda tendenciu stať sa komunikačným kódom, prístupným len informovanej skupine komunikantov, ktorého autori nedbajú na zvyšovanie komunikačného komfortu širšej verejnosti (outsiderov).

Okrem toho sa grafické vyznačenie rodov stáva poľom pre otázku kreatívnosť neprofesionálnych používateľov jazyka, najmä tých s aktivistickými tendenciami o feminizáciu za každú cenu. Zamieňanie gramatického rodu, pohlavia a rodu ako „sociálneho konštruktú“ tak potom môže ústiť do úsmevných situácií, ako napríklad tej na istom plagáte o miestnych trhoch, kde sa objavil nápis *Achetez des produit·e·s. fermier·e·s*, teda „Kupujte farmársk·e produkt·k·y.“ Zapálený bojovník (-čka) za rodovú rovnosť zamenil/-a gramatický rod za pohlavie a zaviedol/-dla pravidlá rodovo vyváženého vyjadrovania aj do neživotných substantív.

Súboj inštitúcií a odpoveď zdola

Ako sme uviedli, zdvojeným pomenovaniam profesií dala Francúzska akadémia zelenú. No v prípade rodovo vyváženého jazyka, v ktorom sa feminizácia dosahuje grafickými znakmi, tzv. *écriture inclusive*¹¹, alebo prostredníctvom inkluzívneho pravopisu, zatiahla brzdu. V otvorenom liste¹² z 26. októbra 2017 kategoricky odsúdila *écriture inclusive* ako „smrteľnú hrozbu“ pre francúzštinu, ktorá vedie k chaosu a nečitateľnosti. Podľa nej grafické znaky v slovách vytvárajú roztrieštený spôsob vyjadrovania, ktorý predstavuje prekážku v čítaní, pochopení a vo výslovnosti. Okrem toho takýto spôsob písania sťažuje už aj tak náročnú úlohu učiteľov. Ako je možné, že inkluzívne bodky medzi písmenkami sa dostali z humanitných fakúlt až na základné školy? V roku 2017 totiž vydavateľstvo Hatier vydalo prvú učebnicu dejepisu pre 1. stupeň základných škôl pod názvom *Entre Magellan et Gallilée – Questionner le monde (Od Magalhãesu ku Galileovi – Kladieme otázky svetu)* napísanú inkluzívnym jazykom. Vydavateľstvo v úvode priznáva, že rodovo vyvážený jazyk sa v učebnici riadi pravidlami

¹¹ Do tohto termínu (inkluzívny pravopis) spadajú nielen *points médians*, teda deliace bodky, ktorými sa vytvárajú grafické zlúčeniny mužského a ženského rodu, ale aj novovytvorené zámeno *iels*, čo je hybrid zámen *ils* (oni) a *elles* (ony), alebo nové pravidlo, podľa ktorého sa zhoda substantíva a adjektíva v rode vytvára s posledným substantívom v rade.

¹² <https://www.academie-francaise.fr/actualites/declaration-de-lacademie-francaise-sur-lecriture-dite-inclusive>

z príručky Vysokej rady pre rovnosť medzi ženami a mužmi, ktorú sme spomínali. Mnoho celoštátnych periodík (napr. Le Point, Le Figaro¹³) uverejnilo v komentároch vetu z učebnice „Grâce aux agriculteur·rice·s, artisan·es et commerçant·e·s, la Gaule était un pays riche“ (Vďaka roľník·om·čkam, remeselník·om·čkam a obchodník·om·čkam bola Galia bohatá krajina), ktorá sa stala emblematickou pre svoju nečitateľnosť. Ku kritike v médiách sa pripojili aj učitelia. Argumentovali tým, že úroveň znalostí pravopisu klasickej francúzštiny medzi žiakmi každým rokom klesá a nový inkluzívny pravopis skomplikuje život francúzskym žiakom, ktorých veľké percento pochádza z imigrantského prostredia a francúzština často nie je ich rodným jazykom. V roku 2021 zakázalo ministerstvo školstva používanie takéhoto pravopisu obežníkom.¹⁴ Na francúzskych školách sa teda oficiálne vyučuje klasický francúzsky pravopis, no slová s bodkami medzi písmenami sa vo verejnom priestore objavujú naďalej, napríklad v dokumentoch niektorých mestských úradov. V roku 2022 bol podaný návrh zákona pod názvom Zákaz inkluzívneho písania¹⁵. Autori poukazujú na nezrozumiteľnosť inkluzívneho pravopisu a vyžadujú, aby texty, ktoré vydávajú mestské zastupiteľstvá ako reprezentanti štátnej moci, boli písané „klasickou“ francúzštinou, inak nebudú mať právnu moc. Obhajcovia tohto prístupu sa okrem iného odvolali aj na edikt kráľa Františka I. z roku 1539. Následkom neho sa francúzština presadila ako úradný jazyk pod hrozbou, že právne listiny vyhotovené vo Francúzskom kráľovstve inak ako po francúzsky (teda po latinsky) nebudú platné. Podobne ako František I., aj predkladatelia zákona dôvodili, že ak nejaká radnica vydá dokument v jazyku, ktorý vo Francúzsku nie je kodifikovaný a naruša porozumenie, dokument nemá byť právoplatný.

Z opísaného vývoja vyplýva, že verejné inštitúcie zaoberajúce sa inkluzívnym jazykom (alebo tie, ktorých sa to týka) pracujú bez súčinnosti a potrebných synergií: verejná inštitúcia Vysoká rada pre rovnosť žien a mužov vypracovala príručku bez ohľadu na potreby *všetkých* používateľov jazyka, kde presadzovala pravidlá, ktoré zrušila iná verejná inštitúcia, ministerstvo školstva.

¹³ <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/2017/09/22/01016-20170922ARTFIG00300-un-manuel-scolaire-ecrit-a-la-sauce-feministe.php>, https://www.lepoint.fr/societe/l-ecriture-inclusive-nouvelle-bataille-de-france-27-10-2017-2167784_23.php#11.

¹⁴ https://www.lemonde.fr/societe/article/2021/05/07/jean-michel-blanquer-interdit-l-ecriture-inclusive-a-l-ecole_6079436_3224.html.

¹⁵ <https://www.senat.fr/dossier-legislatif/pp121-404.html>.

Grafická tvorivosť v Danteho jazyku

Snahám o grafickú inkluzivitu sa nevyhla ani taliančina. Taliani sú očívidne tvorivejší ako Francúzi, lebo kým títo sa obmedzujú na deliace body a ženský a mužský rod, Taliani využívajú širokú škálu grafických znakov na označenie rodu. V uvítacích oknách niektorých webstránok možno čítať pozdrav *ciao a tutt**, *ciao a tutt@*, *ciao a tutt3*, *ciao a tuttə*, kde všetky tieto grafické znaky dávajú čitateľom na známosť, že sa tu pozdravujú všetci, muži, ženy a najnovšie aj nebinárni, teda takí, čo sa neidentifikujú ani ako muži, ani ako ženy. Problémom je – ako v prípade francúzštiny – výslovnosť.

Podobne ako vo Francúzsku sa k inkluzívnemu jazyku vyjadrila v otvorenom liste 9. marca 2023 Accademia della Crusca, teda akýsi pendant Francúzskej akadémie. Tú o vyjadrenie o inkluzívnom jazyku oslovil výbor pre rovnosť šancí talianskeho Kasačného dvora. Jej stanovisko je jasné¹⁶. Grafické znaky ako hviezdička (*) alebo šva (ə), ktorými sa chce nahradiť generické maskulínium a označiť ním všetky „rody“ (*Car* amic**, *tutt* quell* che riceveranno questo messaggio*, *Mil* priatel**, *všet**, *ktor* dostanú túto správu*), v písanom prejave nemá čo robiť. Akadémia poukazuje na to, že jazyk je v prvom rade hovorený a pôvodne mal len fonetickú, zvukovú podobu, ktorú písomný prejav má odrážať, a nie ju tvarovať. Akadémia sa okrem toho vyslovila aj k inkriminovanému generickému maskulínu. Podľa nej je úplne v poriadku, ak v legislatívnych textoch figurujú len *občania*, a nie aj občianky, keďže v generickom maskulíne *občania* sú zahrnuté obe pohlavia. Zavádzanie inkluzívneho jazyka by si navyše vyžiadalo prepísanie miliónov stránok legislatívnych textov vrátane talianskej ústavy. Feminizáciu jazyka odporúča Accademia della Crusca tam, kde sa to podľa situácie hodí, ale varuje pred jej nadužívaním, ktoré môže vyznieť komicky alebo cudzo (napríklad *siete ben arrivati e arrivate tutti e tutte* – prišli ste v poriadku všetci a všetky).

Budúcnosť inkluzívneho jazyka

Zástancovia grafických podôb inkluzívneho jazyka na námietky ohľadom cudzosti alebo nečitateľnosti zvyčajne odpovedajú tým, že ide len o nový zdroj alebo variant v jazyku, ktorý možno využiť a tak jazyk oboha-

¹⁶ <https://accademiadellacrusca.it/Media?c=54099131-d9f9-4f94-b999-e7aa4646b317>.

tit'. Jedným dychom dodávajú, že je to aj otázka zvyku a používateľa jazyka tento trend, ak sa bude v dostatočnej miere používať, prijímú. Problém však je, že tomuto typu inkluzívneho jazyka rozumie len malá skupina hovoriacich. Grafické experimenty v tejto forme vylučujú z porozumenia ostatných, najmä znevýhodnených používateľov jazyka. A to je paradox pravopisu, ktorý chce byť inkluzívny (z latinského *includere*), čiže zahŕňať všetkých. Vo veľkej miere je to totiž pravopis progresívnych podnikov a spoločností, humanitných fakúlt univerzít, feministických webstránok alebo mestských zastupiteľstiev, kde má väčšinu progresívna ľavica. Namiesto inklúzie sa mu zatiaľ darí vylučovať (*excludere*) veľkú väčšinu „nezasvätených“ alebo znevýhodnených používateľov jazyka (čiže deti, učiacich sa, cudzincov), čo v prípade francúzštiny platí o to viac, že okrem Francúzov v Európe ňou hovorí aj polovica Afriky.

Inkluzívne písanie s hviezdikami a bodkami protirečí samotnému dôvodu existencie jazyka, ktorý vznikol na umožnenie komunikácie medzi ľuďmi. Komunikačné univerzum sa v súčasnom svete následkom digitalizácie a štvrtej vlny informačnej revolúcie radikálne mení¹⁷, no jazyk ako živý, neustále sa vyvíjajúci organizmus sa vždy nakoniec vyrovnal s nefunkčnými obmedzeniami.

Na záver si možno položiť otázku, či je vôbec feministické ťaženie proti generickému maskulínu opodstatnené. Inak povedané: ak do jazyka zavedieme rodovú rovnosť a očistíme ho od domnelého sexizmu a mačizmu v podobe generického maskulína, dosiahneme tým aj rovnoprávnosť žien v reálnom živote (napríklad v platovom ohodnotení)? Realita v iných civilizáciách ukazuje, že medzi rodovou rovnosťou v jazyku a v spoločnosti súvzťažnosť neexistuje. Ako príklad potvrdzujúci túto tézu môžu poslúžiť africké dialekty jazyka bantu, ktoré nepoznajú rod, takže jazyk jednoducho sexistický byť nemôže. Eufemisticky povedané, tieto kmene nie sú pioniermi rodovej rovnosti, skôr naopak (stále praktizovaná ženská obriezka, nútené detské sobáše, mnohoženstvo).

Budúcnosť inkluzívneho jazyka je teda otázna. Je možné, že niektoré jeho varianty prejdú skúškou funkčnosti a prežijú (tak sa rysuje feminizácia niektorých povolání a funkcií vo Francúzsku). Pri grafických znakoch to

¹⁷ Porov. HORVÁTH, s. 5.

už také perspektívne nie je. Napriek tvrdeniam niektorých jazykovedcov¹⁸, že inkluzívny jazyk (deliace bodky) je módnou a prechodnou záležitosťou, v niektorých prostrediach prežíva naďalej. Rozumejú mu však (zatiaľ) len zasvätení či *insideri*, čo z neho robí subvariant na pomedzí štandardného a subštandardného jazyka.

LITERATÚRA

BOHUNICKÁ, Alena – KAZHARNOVICH, Maryna (eds.): (Im)pulzy súčasnej jazykovedy. Bratislava: Univerzita Komenského 2023. 400 s.

ORGOŇOVÁ, Oľga – BOHUNICKÁ, Alena – KHAZARNOVICH, Maryna: Sociálna inklúzia a používanie jazyka. Bratislava: Univerzita Komenského 2023. 207 s.

BRAUN, Frederike – SCZESNY, Sabine – STAHLBERG, Dagmar: Cognitive effects of masculine generics in German. An overview of empirical findings. In: *Communications*, 2005, roč. 30, s. 1 – 21.

BRAUN, Frederike – SCZESNY, Sabine – STAHLBERG, Dagmar – IRMEN, Lise: Representation of the sexes in language. In: K. Fiedler (Ed.). *Social communication. A volume in the series Frontiers of Social Psychology.* (Series Editors: A. W. Kruglanski & J. P. Forgas). New York: Psychology Press, s. 163 – 187.

HORECKÝ, Ján: Slovtvorná sústava slovenčiny. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959. 217 s.

HORVÁTH, Miloš: Modelovanie eseje. Bratislava: Univerzita Komenského 2023. 161 s.

LOISON, Marie – PERRIER, Gwenaëlle – NOUS, Camille: Introduction. Le langage inclusif est politique: une spécificité française? In: *Cahiers du genre*, 2020, č. 69, s. 5 – 29.

MOYŠOVÁ, Stanislava: Koncept politickej korektnosti vo frankofónnom mediálnom a politickom priestore. In: *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie 5*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm 2020, s. 261 – 269.

ONDREJOVIČ, Slavomír: Purizmus v diskriminačnom diskurze II. In: *Slovenská reč*, 2020, roč. 85, č. 3, s. 243 – 261.

ORGOŇOVÁ, Oľga: Používanie jazyka v kontexte digitálnej éry. In: *Slovakistika v súvislostiach. Tradície a perspektívy*. Belehrad: Izdavač Univerzitet u Beogradu 2023. (elektronický dokument)

PEKAROVIČOVÁ, Jana: Rod ako sociálna a gramatická kategória. In: *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach II*. Bratislava: Univerzita Komenského 2016, s. 38 – 55.

PEKAROVIČOVÁ, Jana: Rodový diskurz a jeho fungovanie v akademickej praxi. In: *Studia Academica Slovaca 52*. Bratislava: Univerzita Komenského 2023, s. 58 – 74.

POPOVIČOVÁ SEDLÁČKOVÁ, Zuzana (ed.): *Štýl – komunikácia – kultúra*. Bratislava: Univerzita Komenského 2021. 551 s.

¹⁸ Slávny francúzsky lexikológ, jazykovedec a spoluautor slovníka francúzštiny *Petit Robert* (nová edícia vychádza každý rok) Alain Rey v roku 2017 vyhlásil, že „inkluzívne písanie je odsúdené na neúspech, je to bublina a o polroka o tom už nikto nebude hovoriť“ (<https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/actu-des-mots/2017/11/23/37002-20171123ARTFIG00015-alain-rey-l-ecriture-inclusive-est-vouee-a-l-echec.php>).

RAČÁKOVÁ, Anita: Hybridizácia v prekladoch textov z oblasti rodovej rovnosti (na príklade analýzy vybraných termínov). In: Preklad a tlmočenie. 12. Hybridita a kreolizácia v preklade a translatológii. Ed. A. Huťková, M. Djovčoš. Banská Bystrica: Belianum 2016, s. 109 – 122.

URBANCOVÁ, Lujza: Rodovo vyvážená slovenčina v súčasnej spoločnosti. In: Gender a Výzkum, 2023, roč. 24, č. 2, s. 41 – 61.

Týmus v slovenskej anatomickej nomenklatúre

FRANTIŠEK ŠIMON (*Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach*) – JÁN DANKO (*Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach*)

Abstract: After the term prsná (Engl. mammary), kojenecká (Engl. suckling) and dojčenská (Engl. Suckling) žľaza (Engl. gland), the Slovak nomenclature of human anatomy finally settled on the term detská žľaza (Engl. infant gland) for thymus, which is given in parallel with the Slovakized term týmus. In the nomenclature of veterinary anatomy, only the Slovakized term is used and there are no attempts to create a suitable Slovak term. Nevertheless, the term brzlík, the Slovak equivalent for thymus sometimes appears in non-prescriptive publications, both professional and popular science.

Keywords: Anatomical nomenclature, Slovak term for thymus

Úvod

Týmus je primárny lymfatický orgán, ktorý je uložený pred priedušnicou a v dospelosti sa zmenšuje (Terminologický portál JÚLŠ SAV na <https://terminologickyportal.sk>). Funkcia tohto záhadného orgánu dôležitého pre imunitný systém je definitívne známa len od 60. rokov minulého storočia (Liu – Ellis, 2016, s. 679). Termín pochádza z gréčtiny a usúvzťažňuje sa s dvoma podobnými, ale ináč prízvukovanými gréckymi slovami, čo je príčinou nejednotnosti pri výklade pôvodu termínu. Prvým slovom je θύμος (thymos), čo je bradavicovitý výrastok pri análnom otvore, tymián alebo týmus mláďat, druhým slovom je θυμός (thymos), čo je dych, duch, duša (Liddell – Scott – Jones, 1996, s. 810). Známy Hyrtl slovník pripúšťa oba výklady, motiváciou môže byť teda podobnosť na plody rastliny tymián alebo blízkosť týmusu k srdcu ako sídlu duše a pocitov podľa Aristotela (Hyrtl, 1880, s. 544 – 547).

Lekárske slovníky, učebnice a nomenklatúry

Týmus sa považoval za žľazu, takže slovenský ekvivalent v dokladoch slovenskej anatomickej nomenklatúry je združené pomenovanie so substantívom žľaza a bližšie určujúcim adjektívom. V prvých dvoch slovenských lekárskejších slovníkoch je to adjektívum prsný, Polákovič má prsná žľaza (I, 1920, s. 27), ale na inom mieste má aj ekvivalent brzlík (II, 1920, s. 10), Halaša má prsná žľaza (II, 1926, s. 100). V Ledényiho nomenklatúre je to kojenecká žľaza (1935, s. 81), ale v Latinsko-slovenskom telovednom slovníku na konci nomenklatúry má aj poslovenčený ekvivalent týmus (1935, s. 236). Komisia profesorského zboru Lekárskej fakulty Univerzity Komenského spolu s členmi jazykového odboru Učenej spoločnosti Šafaříkovej, ktorá Ledényiho preklad nomenklatúry posudzovala, termín týmus odobrila, kojeneckú žľazu odmietla, pričom sa odvolala na dve zásady uvedené na začiatku posúdenia: termín nemá byť emocionálne zaťažený a mala by existovať možnosť tvoriť z termínu odvodené slová (Ustálenie, 1937, s. 438, 440). V roku 1954 v preklade anatómie pre zdravotnícke školy sa objavil ďalší ekvivalent pre týmus, a to dojčenská žľaza (Borovanský, 1954, s. 97). O tri roky neskôr sa v zozname anatomických termínov tento ekvivalent znova vyskytuje a dokonca je aj schválený Komisiou pre lekársku terminológiu, ktorá bola zriadená pri SAV (Komisia pre lekársku terminológiu, 1957, s. 334). O rok neskôr Kutlík odmieta termín kojenecká žľaza, pretože kojenec nie je slovenské slovo a okrem toho týmus nie je žľaza „v bežnom zmysle slova“, podobne odmieta aj ekvivalent dojčenská žľaza. S odkazom na ľudovú reč navrhuje termín brzy (Kutlík, 1958, s. 156), čo bolo v zhode s jeho vtedajšou prílišnou snahou o slovenské termíny (Šimon, 1984, s. 32 – 35). Komisia pre lekársku terminológiu pri SAV zakrátko zmenila názor na vhodný slovenský termín pre *thymus*, pretože druhá slovenská anatomická nomenklatúra zavádza poslovenčený termín týmus a ako synonymum nový termín detská žľaza (Anatomické názvoslovie, 1962, s. 380). Kutlík sa neskôr pri hodnotení Ledényiho nomenklatúry k téme vrátil a navrhuje obmedziť sa v slovenčine len na týmus, a teda vylučuje slovenský ekvivalent detská žľaza (1995, s. 47). Tie isté ekvivalenty ako Anatomické názvoslovie, t. j. týmus a detská žľaza, potom preberajú aj autorky poslednej slovenskej nomenklatúry (Holomáňová – Brucknerová, 2002, s. 98). Encyklopédia medicíny sa paradoxne vracia k termínu dojčenská žľaza (Encyklopédia medicíny, 2004, s. 384). Kým anatomicke nomenklatúry majú

poradie ekvivalentov týmus, detská žľaza, slovenská histologická nomenklatura uprednostňuje poradie detská žľaza, týmus (Belej – Belej, 2014, s. 186). Slovenská veterinárska anatomická nomenklatura, ktorá je mladšia než nomenklatura humánnej anatómie, používa vždy len poslovenčený termín týmus (Popesko – Hájovská, 1974, s. 104; Danko – Šimon – Artimová, 2011, s. 88, 150). Veterinársky slovník však obsahuje ekvivalent detská žľaza (Danko et al., 2012, s. 372), čo je termín pre veterinársku anatómiu nevhodný a je to zrejme vplyv nomenklatury humánnej anatómie.

Brzlík

Termín brzlík pochádza z nemeckých slov Bries, Briesel, ktoré označujú žľazu mladých jatočných zvierat, zvlášť teliatok (Králik, 2015, s. 85). Do slovenčiny sa dostal prostredníctvom češtiny (Newerkla, 2007, s. 28 – 29), doklad na slovo brzlík v kulinárskom význame a v podobe bruslík uvádza Historický slovník už z roku 1609 (1991, s. 159). Do českej terminológie ho zaviedol český prírodovedec Jan Svatopluk Presl (1791– 1859), tvorca českej odbornej terminológie (Čermák, 2010, s. 206). Všetky české anatomické nomenklatury jednotne používajú tento termín (Linc – Fleischman, 1959, s. 92; Zrzavý, 1985, s. 292; Kachlík a kol., 2010, s. 117). Prvý slovenský lekársky slovník Polákoviča, ako aj staršie slovenské publikácie používali tento termín (Polákovič, II. 1920, s. 10; Slovenský náučný slovník, 1932, s. 348), ale slovenské nomenklatury, humánne aj veterinárske, sa tomu slovu jednotne vyhýbajú. Už Ledényi ho nepoužil, jedine spomínaná komisia, ktorá posudzovala jeho nomenklaturu, za termín týmus pridala aj termín brzlík (Ustálenie, 1937, s. 440). Komisia sa tak riadila požiadavkou, ktorú si stanovila v úvode, že slovenská nomenklatura sa nemá zbytočne líšiť od českej. Podľa Horeckého však tento termín „sa chápe ako nezapadajúci do slovenskej slovnej zásoby“, a preto bol do Anatomického názvoslovia navrhnutý ako národný ekvivalent nový termín prsná žľaza (Horecký, 1962, s. 20). V slovenských lekárskejších publikáciách sa termín brzlík však napriek tomu doteraz používa (Balun, 1972, s. 81; Stankovičová, 2019, s. 186; Mock, 2019, s. 119).

Slovníky slovenského jazyka

Slovníky slovenského jazyka nemajú síce takú preskriptívnu silu ako nomenklatury, ale svojimi kvalifikátormi môžu naznačiť platnosť daného

slova. Slovník slovenského jazyka (ďalej SSJ) má pod heslom brzlík výklad „žľaza v hrudnej časti tela, týmus“ (SSJ, 1959, s. 138) a pod heslom týmus „*anat.* jedna zo žliaz s vnútornou sekréciou (nachádzajúca sa v hrudnej časti tela)“ (SSJ, 1964, s. 627). Oba výklady zodpovedajú tak humánnej a veterinárskej anatómii, ako aj kulinárstvu, pričom kvalifikátor *anat.* pri hesle týmus naznačuje odborný termín. Všetky vydania Krátkeho slovníka slovenského jazyka (ďalej KSSJ) majú pri hesle brzlík len synonymum týmus, pričom od druhého vydania až po piate sa slovo označuje ako hovorové (KSSJ, 1987, s. 53; KSSJ, 2020, s. 87), čím sa jasne naznačuje, že nejde o termín. Slovo týmus sa zase jednotne vo všetkých vydaniach KSSJ kvalifikátorom *anat.* označuje ako odborný termín (KSSJ, 1987, s. 473; KSSJ, 2020, s. 775) a výklad v jednotlivých vydaniach je tiež bez zmeny: „žľaza v hrudi mláďat, brzlík“. Tento význam je však problematický, pretože použitím slova *mláďat* sa obmedzuje len na veterinársku nomenklatúru a tá, paradoxne, sa termínu brzlík vyhýba. Slovník súčasného slovenského jazyka (ďalej SSSJ) vysvetľuje slovo brzlík už dostatočne široko, ako „žľaza v hrudnej časti tela, detská žľaza, týmus“ (SSSJ, 2006, s. 371), takže tento výklad má všeobecnú platnosť.

Záver

Po prsnej, kojeneckej a dojčenskej žľaze sa v slovenskej nomenklatúre humánnej anatómie napokon ustálil termín detská žľaza, ktorý sa uvádza paralelne s poslovenčeným termínom týmus. V nomenklatúre veterinárskej anatómie sa používa len termín týmus a nie sú známe pokusy o vytvorenie vhodného slovenského termínu, pravdepodobne pre neexistenciu adjektíva od slova *mláďa*. V nepreskriptívnych publikáciách, odborných a vedecko-populárnych, sa však napriek tomu objavuje niekedy aj ekvivalent brzlík.

LITERATÚRA

- Anatomické názvoslovie. Ed. J. Horecký. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1962. 575 s.
- BALUN, Jozef: Vplyv kastrácie na vývoj niektorých telesných rozmerov u kancov. In: Folia veterinaria, 1972, roč. XVI, č. 1 – 2, s. 81 – 92.
- BELEJ, Kamil – BELEJ, Kamil jr.: Histologické medzinárodné názvoslovie. Bratislava: Grada 2014. 281 s.

BOROVANSKÝ, Ladislav: *Anatomic. Učební text pro zdravotnické školy*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství 1954.

ČERMÁK, František: *Lexikon a sémantika*. Praha: Lidové nakladatelství 2010. 357 s.

DANKO, Ján – ŠIMON, František – ARTIMOVÁ, Jozefa: *Nomina anatomica veterinaria. Slovenské veterinárske anatomické názvoslovie*. Košice: UULF 2011. 267 s.

Encyklopédia medicíny. 15. diel. Ed. O. Kadlec. Bratislava: Asklepios 2004. 400 s.

HALAŠA, Július: *Lekársky slovník. (Návrh lekársko-lekárnického názvoslovía)*. Turčiansky Svätý Martin: Tlačou knihtačiarkeho učastinárskeho spolku 1926. 242 s.

Historický slovník slovenského jazyka. 1. A – J. Red. M. Majtán et al. Bratislava: Veda 1991. 536 s.

HOLOMÁŇOVÁ, Anna – BRUCKNEROVÁ, Ingrid: *Anatomické názvy II*. Bratislava: Elán 2002. 142 s.

HORECKÝ, Ján: *Na okraj českého a slovenského anatomického názvoslovía*. In: *Československý terminologický časopis*, 1962, roč. 1, č. 1, s. 16 – 22.

HYRTL, Joseph: *Onomatologia anatomica*. Wien: W. Braumüller. 1880. 626 s.

KACHLÍK, David – ČECH, Pavel – MUSIL, Vladimír – BÁČA, Václav: *České tělovědné názvosloví*. Brno: nákladem autora 2010, 169 s.

Komisia pre lekársku terminológiu: Z anatomickej terminológie. In: *Slovenské odborné názvoslovie*, 1957, roč. 5, č. 11, s. 332 – 334.

KRÁLIK, Ľubor: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2015. 704 s.

Krátky slovník slovenského jazyka 1. vyd. J. Kačala - M. Pisárčiková (red.). Bratislava: Veda 1987, 587 s.

Krátky slovník slovenského jazyka 2. vyd. J. Kačala – M. Pisárčiková (red.). Bratislava: Veda 1989. 587 s.

Krátky slovník slovenského jazyka 5. vyd. J. Kačala (red.). Martin: Matica slovenská 2020. 960 s.

KUTLÍK, Igor: *Paberky zo slovenského anatomického a patologického názvoslovía*. In: *Slovenské odborné názvoslovie*, 1958, roč. 6, č. 5, s. 154 – 158.

KUTLÍK, Igor E.: *Július A. Ladziansky-Ledényi a jeho Nomina anatomica*. In: *Slovenská reč*, 1995, roč. 60, č. 1, s. 32 – 49.

LEDÉNYI, Julius: *Nomina anatomica. Slovenské telovedné názvoslovie*. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská 1935. 243 s.

LIDDELL, Henry George – SCOTT, Robert – JONES, Henry Stuart: *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press 1996. 2042 + XXXI + 320 s.

LINC, Rudolf – FLEISCHMANN, Jaroslav: *Anatomické názvosloví: určeno pro posluchače tělesné výchovy*. Díl 1. Praha: SPN 1959. 169 s.

LIU, Daniel – ELLIS, Harold: *The mystery of the Thymus Gland*. In: *Clinical anatomy*, 2016, roč. 29, s. 679 – 684.

MOCK, Andrej: *Úvod do porovnávacej morfológie živočíchov*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika 2019. 149 s.

NEWERKLA, Stefan Michael: *Postavenie češtiny pri sprostredkovaní germanizmov do slovenčiny (a polštiny)*. In: *Slovenská reč*, 2007, roč. 72, č. 1, s. 21 – 35.

POLÁKOVIČ, Anton: *Lekársky slovník I. diel Maďarsko-slovenský, II. diel Slovensko-maďarský*. Brno: Tlačou občianskej knihtačiarne [1920]. 191 + 147 s.

POPESKO, Peter – HÁJOVSKÁ, Bibiána: Nomina anatomica veterinaria. Bratislava: Príroda 1974. 222 s.

Slovenský náučný slovník. Díl I. A – D. Pavel Bujnák (ed.) Bratislava – Praha: Litevna 1932. 344 s.

Slovník slovenského jazyka I. Š. Peciar (red.). Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959, 813 s.

Slovník slovenského jazyka IV. Š. Peciar (red.). Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1964, 759 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. K. Buzássyová – A. Jarošová (red.). Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2006. 1 134 s.

STANKOVIČOVÁ, Tatiana: Anatómia a fyziológia: teoretické a praktické návody na cvičenia pre farmaceutov. Bratislava: Univerzita Komenského 2019. 306 s.

ŠIMON, František: Vývin a stav medzinárodnej a slovenskej terminológie všeobecnej patológie. Kandidátska dizertačná práca SAV Bratislava, Vedecké kolégium SAV pre jazykovedu a vedy o literatúre a umení 1984, rkp.

Ustálenie slovenskej terminológie anatomickej. In: Bratislava. Časopis pre výskum Slovenska a Podkarpatskej Rusi, XI, 1937, č. 4, s. 438 – 441.

ZRZAVÝ, Josef: Latinsko-české anatomické názvosloví. Olomouc: Univerzita Palackého 1985. 378 s.

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Druhové mená cudzokrajných cievnatých rastlín. 3. Druhy začínajúce sa písmenami F – K

MICHAL HRABOVSKÝ (Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave) – JÁN KLIMENT (Botanická záhrada Univerzity Komenského v Bratislave, pracovisko Blatnica) – IVETA VANČOVÁ (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.)

- Iberodes linifolia* (L.) M. Serrano, R. Carbajal et S. Ortiz – iberník ľanolistý
- Iberodes littoralis* (Lehm) M. Serrano, R. Carbajal et S. Ortiz – iberník pobrežný
- Ibicella lutea* (Stapf) Van Eselt. – kozorožtek žltý
- Icacina oliviformis* (Poir.) J. Raynal – ikacina olivovitá
- Ichnocarpus frutescens* (L.) W. T. Aiton – ichnokarp kričkovitý
- Icuria dunensis* Wieringa – ikúria dunová
- Idiospermum australiense* (Diels) S. T. Blake – divnoplod austrálsky
- Ileostylus micranthus* (Hook. fil.) Tiegh. – ileostyl drobnokvetý
- Iguanura wallichiana* (Mart.) Benth. et Hook. fil. ex Becc. – iguanura Wallichova
- Indocalamus chebalingensis* W. T. Lin – trst'ovník čhepalinský
- Indofevillea jiroi* H. Schaef., B. M. Barthol. et Boufford – hrnčekovka Jirova
- Indosasa bacquangensis* T. Q. Nguyen – bambušteľ bacquanský
- Inhambanella henriquesii* (Engl. et Warb.) Dubard – mliečivka Henriquesova
- Intsia bijuga* (Colebr.) Kuntze – tíkovec dvojarmový
- Iodes seguinii* (H. Lév.) Rehder – purpurovec Séguinov
- Iphigenia indica* (L.) Kunth – ifigénia indická
- Iriarteia deltoidea* Ruiz et Pav. – barlovec deltovitý
- Iriartella setigera* (Mart.) H. Wendl. – barlovček štetinatý
- Iryanthera juruensis* Warb. – kumalla juruáska
- Isachne globosa* (Thunb.) Kuntze – pšenovec guľatý

- Ischaemum timorense* Kunth – pierkatec timorský
- Ischnosiphon leucophaeus* (Poepp. et Endl.) Körn. – tenkorúrkovec špinavobiely
- Iertia laevis* (Triana) B. M. Boom – izercia hladká
- Islaya copiapoides* Rauh et Backeb. – islaja kopiapoovitá
- Isobertia angolensis* (Welw. ex Benth.) Hoyle et Brennan – izobertlína angolská
- Isoglossa woodii* C. B. Clarke – pyskuľa Woodova
- Isolona campanulata* Engl. et Diels – izolona zvončekovitá
- Isomacrolobium vignei* (Hoyle) Aubrév. et Pellegr. – medenáčik Vigneov
- Isonandra lanceolata* Wight – izonandra kopijovitá
- Isonema infundibuliflorum* Stapf – izonéma lievikovitokvetá
- Isophysis tasmanica* (Hook.) T. Moore – hviezdokvietok tasmánsky
- Itaya amicornum* H. E. Moore – itaja obyčajná
- Ixerba brexioides* A. Cunn. – ixerba brexiovitá
- Ixeridium sandaiolingwaterfallense* S. S. Ying – ixerovka santiaolinská
- Ixera hopingtunnelensis* S. S. Ying – ixera chepchinská
- Ixonanthes reticulata* Jack – amonang sieťkovaný
- Jablonskia congesta* (Benth. ex Müll. Arg.) G. L. Webster – jablonskia zhlukovitá
- Jackiopsis ornata* (Wall.) Ridsdale – závinkovec okrasný
- Jacquemontia pentantha* (Jacq.) G. Don – modrások päťkvetý
- Jaegeria hirta* (Lag.) Less. – jegeria srstnatá
- Jagera pseudorhus* (A. Rich.) Radlk. – jagera sumachovitá
- Jailoloa halmaherensis* (Heatubun) Heatubun et W. J. Baker – džilola halmaherská
- Jaltomata procumbens* (Cav.) J. L. Gentry – ľuľkovka položená
- Jarilla caudata* (Brandege) Standl. – papájovka chvostíkatá
- Jeffersonia diphylla* (L.) Pers. – dvojlist obyčajný
- Jerdonia indica* Wight – škľabivka indická
- Jodina rhombifolia* (Hook. et Arn.) Reissek – jodina kosoštvorcolistá
- Johannesteijsmannia magnifica* J. Dransf. – likualovec veľkolepý
- Joinvillea plicata* (Hook. fil.) Newell et B. C. Stone – patrstrina zriasnená
- Jouvea pilosa* (J. Presl) Scribn. – žuvea chlpatá
- Jovellana violacea* (Cav.) G. Don – prilbárik fialový
- Juania australis* (Mart.) Drude ex Hook. fil. – chuánia južná

- Jubaeopsis caffra* Becc. – jubéovec
kaferský
- Julbernardia paniculata* (Benth.)
Troupin – paraberlína metlinatá
- Justicia carnea* Lindl. – justícia
(jakobinia) veľkolepá
- Kalaharia uncinata* (Schinz) Mol-
denke – kalahária pazúrikatá
- Kalinia obtusiflora* (E. Fourn.) H. L.
Bell et Columbus – kalína tupokvetá
- Kallstroemia grandiflora* Scop. –
kalstrémia veľkokvetá
- Kanahia laniflora* (Forssk.) R. Br. –
kanahia vlnatokvetá
- Kandelia obovata* Sheue, H. Y. Liu
et J.W. H. Yong – kandélia obráte-
novajcovitá
- Kania nettotensis* A. J. Scott – kania
nettotijská
- Karwinskia humboldtiana* (Willd.
ex Schult.) Zucc. – kakačila Hum-
boldtova
- Keayodendron bridelioides* Leandri
– koahinga bridéliovitá
- Kedrostis africana* (L.) Cogn. – hru-
bonožka africká
- Kennedia rubicunda* (Schneev.)
Vent. – kenedia červenkastá
- Kerianthera preclara* J. H. Kirkbr. –
keriantera prejasná
- Kermadecia pronyensis* (Guillaumin)
Guillaumin – kermadekia
pronyjská
- Kerriodoxa elegans* J. Dransf. – pa-
datľovec úhl'adný
- Kewa browkeriana* (Sond.) Chris-
tenh. – skorbutovník Bowkerov
- Kielmayera coriacea* Mart. et Zucc.
– krásnokvetka kožovitá
- Kiggelaria africana* L. – kigelária
africká
- Kinabaluchloa wrayi* (Stapf) K. M.
Wong – bambusovček Wrayov
- Kirkia acuminata* Oliv. – kirkia
končistá
- Klainedoxa gabonensis* Pierre ex
Engl. – kroma gabonská
- Kleinhovia hospita* L. – timanga
pohostinná
- Knema globularia* (Lam.) Warb. –
knema guľôčkatá
- Knightia excelsa* (Knight) R. Br. –
revaréva statná
- Knoxia sumatrensis* (Retz.) DC. –
knoxia sumatrianska
- Kohleria hirsuta* (Kunth) Regel –
kohléria srstnatá
- Kokia cookei* O. Deg. – kokia Coo-
keova
- Kokoona zeylanica* Thwaites – ko-
kóna cejlónska
- Kolobopetalum chevalieri* Stapf. –
spánkovec vajcovitý
- Komaroviopsis anisosperma* (Korovin)
Doweld – komarovia rôznosemenná
- Kopsia fruticosa* (Roxb.) A. DC. –
kopsia krovitá
- Korthalsella salicornioides* (A.
Cunn.) Tiegh. – kortalsela slano-
ročkovitá

- Korthalsia laciniosa* (Griff.) Mart. – mravcomilka rozstrapkaná
- Kosteletzkya wetarensis* Borss. Waalk. – slezovček wetarský
- Koyamaea neblinensis* W. W. Thomas et Davidse – kojamea neblinská
- Krugiodendron ferreum* (Vahl) Urb. – ocelovec železný
- Kunzea dracopetrensis* R. Butcher – kuncea dračoskalská
- Kupea jonii* Cheek – kupea Jonova
- Kydia calycina* Roxb. – kydia kališkátá
- Kyllinga nemoralis* (J. R. Forst. et G. Forst.) Dandy – kylinga hájna
- Labourdonnaisia calophylloides* Bojer – laburdonézia krásnolistovitá
- Laccospadis australasicus* H. Wendl. et Drude – hmlovec austrálsky
- Laccosperma acutiflorum* (Becc.) J. Dransf. – ratanovka ostrokvetá
- Lachnanthes caroliana* (Lam.) Dandy – krutihlav karolínsky
- Lachnostachys verbascifolia* F. Muell. – rúnovec divozelolistý
- Lacistema aggregatum* (P. J. Bergius) Rusby – lacistema zoskupená
- Lacmellea oblongata* Markgr. – lakmelea podlhovastá
- Lacunaria grandiflora* Ducke – lakunária veľkokvetá
- Ladeania lanceolata* (Pursh) Reveal et A. N. Egan – ladeanka kopijovitá
- Lafoensia pacari* A. St.-Hil. – kališkovník brazílsky
- Lagenocarpus sabanensis* Gilly – lagenokarp sabanagrandský
- Lagenophora stipitata* (Labill.) Druce – čutorka stopkatá
- Lagetta valenzuelana* A. Rich. – lageta Valenzuelova
- Laggera alata* (D. Don) Sch. Bip. ex Oliv. – lagera krídlatá
- Lagochilus cabulicus* Benth. – dvoj-pyskovec kábulský
- Lagoecia cuminoides* L. – rascovka stredomorská
- Lamanonia ternata* Vell. – lamanónia trojpočetná
- Lambertia multiflora* Lindl. – lambercia mnohokvetá
- Lancea tibetica* Hook. fil. et Thomson – lancea tibetská
- Lannea coromandelica* (Houtt.) Merr. – lanea koromandelská
- Lanonia dasyantha* (Burret) A. J. Hend. et C. D. Bacon – lanónia hustokvetá
- Lapeirousia dolomitica* Dinter – krásnokvietok dolomitový
- Lapidaria margaretae* (Schwantes) Dinter et Schwantes – lapidária Margarethina
- Lasia concinna* Alderw. – lasia ladná
- Lasianthus chlorocarpus* K. Schum. – laziant modrozelenoplodý
- Lasimorpha senegalensis* Schott – lasiovec senegalský

- Lasiopetalum behrii* F. Muell. – ak-samietnik Behrov
- Latania lontaroides* (Gaertn.) H. E. Moore – latánia borasovitá
- Laubertia peninsularis* Woodson – laubercia polostrovná
- Laurelia novae-zelandiae* A. Cunn. – laurélia novozélandská
- Lecaniodiscus cupanioides* Planch. ex Benth. – nápojovník lekársky
- Lecointea amazonica* Ducke – leko-intea amazonská
- Lecomtedoxa plumosa* Burgt – nogo pernatý
- Lecomtella madagascariensis* A. Camus – lekomtela madagaskarská
- Leibnitzia anandria* (L.) Nakai – čepčenka nemužná
- Leiboldia serrata* Gleason – zväz-kohlávka pilkovitá
- Lemmaphyllum novoguineense* (Rosenst.) C. Chr. – čiarkolistok novoguinejský
- Lemuropisum edule* H. Perrier – lemurovník jedlý
- Lennoa madreporoides* Lex. – lenoa koralovitá
- Lenophyllum texanum* (Donn. Sm.) Rose – žľabolístok texaský
- Leobordea maroccana* (Ball) B.-E. van Wyk et Boatwr. – lucerník marocký
- Leochilus oncidiioides* Knowles et Westc. – levíček oncidiovitý
- Leontice leontopetalum* L. – levinka obyčajná
- Lepidagathis cristata* Wild. – paklasovka hrebenatá
- Lepidaploa tortuosa* (L.) H. Rob. – lepidaploa skrútená
- Lepidocaryum tenue* Mart. – maurícia tenká
- Lepidorrhachis mooreana* (H. Wendl. et Drude) O. F. Cook. – vrchárka ostrovná
- Lepidosperma gladiatum* Labill. – šašinka šabl'ovitá
- Lepidothamnus fonkii* Phil. – drobnoihličník Fonkov
- Lepidotrichilia sambiranensis* J.-F. Leroy – patrichília sambiranská
- Lepiniopsis ternatensis* Valetton – lepiniovec ternatský
- Lepionurus sylvestris* Blume – strapčekovec lesný
- Lepisorus scolopendrium* (J. Sm.) Ching – kôpkovec jazykovitý
- Lepistemon owariensis* (P. Beauv.) Hallier fil. – povojec warrijský
- Leplaea cedrata* (A. Chev.) E. J. M.Koenen et J. J.de Wilde – leplea cedrátová
- Leptactina senegambica* Hook. fil. – šípokplodka senegambijská
- Leptadenia madagascariensis* Decne. – leptadénia madagaskarská
- Leptobalanus apetalus* (E. Mey.) Sothers et Prance – tenkoplod bezlupienkový

- Leptoboaea glabra* C. B. Clarke – leptobea holá
- Leptocarpus scariosus* R. Br. – leptokarp suchoblanitý
- Leptochilus ellipticus* (Thunb.) Noot. – kôpkovka elipsovité
- Leptochloa virgata* (L.) P. Beauv. – šťihlica prútnatá
- Leptogonum domingense* Benth. – bezkrovkovec dominikánsky
- Leptolaena masoalensis* G. E. Schatz et Lowry – leptoléna masoalská
- Leptolobium dasycarpum* Vogel – blanostrúčik hustoplodý
- Leptomeria acida* R. Br. – leptoméria kyslá
- Leptonema venosum* (Poir.) A. Juss. – leptonéma žilnatá
- Leptonychia caudata* (Wall. ex G. Don) Burret – červenosemienka chvostíkatá
- Leptopetalum pteritum* (Blume) Neupane et N. Wikstr. – bielolupienkovec okridlený
- Leptopteris wilkesiana* (Brack.) Gower – leptoptera Wilkesova
- Leptotes bicolor* Lindl. – krehuľa dvojfarebná
- Leptothrium rigidum* Kunth – dvojklások neohybný
- Lepturus repens* (G. Forst.) R. Br. – riedkoklas plazivý
- Lessertia frutescens* (L.) Goldblatt et J. C. Manning – mechúrnikovec kríčkovitý
- Letestua durissima* (A. Chev.) Lecomte – letestua najtvrdšia
- Leucaster caniflorus* (Mart.) Choisy – vejárikovec sivokvetý
- Leucochloron incuriale* (Vell.) Barneby et J. W. Grimes – beľavník nezdvorilý
- Leucocrinum montanum* Nutt. ex A. Gray – bielohvezd horský
- Leuconotis anceps* Jack – hruštičkovec dvojitý
- Leucophyllum ambiguum* Bonpl. – bledolist dvojtvárný
- Leucopogon australis* R. Br. – bielovlas austrálsky
- Leucosyke puya* (Hook.) den Baaker et Mabb. – leukosyka snehobiela (puja)
- Leucothrinax morrisii* (H. Wendl.) C. Lewis et Zona – trinax Morrisov
- Liabum igniarium* Less – liab ohňový
- Librevillea klainei* (Pierre ex Harms) Hoyle – librevilea Klainova
- Licaria guianensis* Aubl. – likária guyanská
- Lichtensteinia lacera* Cham. et Schltld., nom. cons. – záživník roztrhaný
- Ligaria cuneifolia* (Ruiz et Pav.) Tiegh. – ligária klinolistá
- Limacia scandens* Lour. – limácia šplhavá

- Limaciopsis loangensis* Engl. – limáciovec loanžský
- Limeum africanum* L. – čistíkrv africký
- Linconia alopecuroidea* L. – linkónia psiarkovitá
- Lindackeria laurina* C. Presl – lindakeria vavrínová
- Lindleya mespiloides* Kunth – lindleja mišpuľovitá
- Lindsaea lucida* Blume – lindsea svietivá
- Lindsayomyrtus racemoides* (Greves) Craven – fialolist strapcovitý
- Linospadix monostachyus* (Mart.) H. Wendl. – palicovka jednoklasá
- Linzia glabra* Steetz – lincia holá
- Lisianthus seemannii* (Griseb.) Kuntze – liziant Seemannov
- Lissanthe sapida* R. Br. – lisanta chutná
- Lithobium cordatum* Bong. – štrbinovec srdcovitý
- Lithocarpus javensis* Blume – padub jávsky
- Lithraea brasiliensis* Marchand – litrea brazílska
- Litostigma pingbianense* Y. S. Chen et B. M. Wang – bralovka pchingpienská
- Littledalea tibetica* Hemsl. – plevinatka tibetská
- Loeselia ciliata* L. – pichľavka brvitá
- Loesenera gabonensis* Pellegr. – lesenera gabonská
- Lomandra longifolia* Labill. – lomandra dlholistá
- Lomariopsis lineata* (C. Presl) Holtum – lomáriovec čiarkovaný
- Lomatia dentata* R. Br. – lomácia zubatá
- Lomatium nudicaule* (Nutt.) J. M. Coult. et Rose – obrubovec nahobyľový
- Lonchitis occidentalis* Baker – kopijovka západná
- Lonchocarpus rugosus* Benth. – lonchokarp vráskavý
- Lopezia racemosa* Cav. – lopézia strapcovitá
- Lophanthera pendula* Ducke – zlatovec previsnutý
- Lophiocarpus polystachyus* Turcz. – hranoplod mnohoklasý
- Lophomyrtus bullata* Burret – myrtovka pľuzgierovitá
- Lophophytum mirabile* Schott et Endl. – kefovec podivuhodný
- Lophostemon confertus* (R. Br.) Peter G. Wilson et J. T. Waterh. – tyčinkovník zhluknutý
- Loropetalum chinense* (R. Br.) Oliv. – prúžkokvet čínsky
- Lotononis lotononoides* (Scott Elliot) B.-E. van Wyk – lucerník juhoafrický
- Lovoa swynnertonii* Baker fil. – lovoa mahagónová

- Lowryanthus rubens* Pruski – purpurohlav červenastý
- Loxocarpus repens* B. L. Burt – loxokarp plazivý
- Loxococcus rupicola* (Thwaites) H. Wendl. et Drude – loxokok skalný
- Loxonia discolor* Jack – loxónia rôznofarebná
- Loxopterygium huasango* Spruce ex Engl. – šikmokridlovec obyčajný (huasango)
- Luculia pinceana* Hook. – lukulia Pinceova
- Luehea speciosa* Willd. – lipkovník nádherný
- Luetzelburgia auriculata* (Allemão) Ducke – sukupirovec uškátý
- Lumnitzera racemosa* Willd. – mangrovovec strapcovitý
- Lunasia amara* Blanco – lunázia horká
- Lutheria splendens* (Brongn.) Barfuss et W. Till – luteria žiarivá
- Luxemburgia polyandra* A. St.-Hil. – luxemburgia mnohotyčinková
- Luzuriaga radicans* Ruiz et Pav. – luzuriaga zakoreňujúca
- Lycapsus tenuifolius* Phil. – lykaps tenkolistý
- Lychnophora pinaster* Mart. – ihličnatka borovicovitá
- Lycoris aurea* (L'Hér.) Herb. – lykora zlatá
- Lygeum spartum* Loefl. ex L. – povrazovka metlovitá
- Lygodesmia aphylla* DC. – čakanôčka bezlistá
- Lymanbensonia choquequiraensis* Hoxey – lymanbensónia choquequiraoská
- Lyonothamnus floribundus* A. Gray – papraďolistovec kvetnatý
- Lysidice brevicalyx* C. F. Wei – lysidika krátkokališná
- Lysiloma terginum* Benth. – tamarindovec trojklanný
- Lysiphyllum binatum* (Blanco) de Wit – dvojlístkovec párovitý
- Maasia glauca* (Hassk.) Mols, Kessler et Rogstad – mázia sivá
- Macaranga tanarius* (L.) Müll. Arg. – makaranga trieslovinová
- Macarisia pyramidata* Thouars – makarizia ihlanovitá
- Macarthuria australis* Hügel ex Endl. – mekartúria austrálska
- Machaeranthera tagetina* Greene – šabl'olúčovka aksamietnicová
- Machaerium stipitatum* Vogel – machérium stopkaté
- Machairophyllum albidum* (L.) Schwantes – dýkolist belavý
- Machilus philippinensis* Merr. – machil filipínsky
- Mackaya bella* Harv. – makaja pekná
- Mackinlaya macrosciadea* (F. Muell.) F. Muell. – mekinleja veľkokolíková
- Macleania pentaptera* Hoerold – čučoriedkovec päťkrídly

- Macrolenes annulata* (Vent.) Naudin – makrolena prstencovitá
- Macropharynx spectabilis* (Stadelm.) Woodson – veľhrdlovec obdivuhodný
- Macroptilium gracile* (Poepp. ex Benth.) Urb. – fazuľník štíhly
- Macrosphyra brachysiphon* Wernham – makrosfyra krátkorúrková
- Macrotyloma axillare* (E. Mey.) Verdc. – bôbik pazušný
- Maerua crassifolia* Forssk. – merua tučnolistá
- Maesa lanceolata* Forssk. – méza kopijovitá
- Maesobotrya floribunda* Benth. – mézovka kvetnatá
- Maesopsis emini* Engl. – mézovec Eminov
- Magnistipula multinervia* Burgt – prílistkovec mnohožilový
- Magonia pubescens* A. St.-Hil. – magónia páperistá
- Majidea zanguebarica* J. Kirk. ex Oliv. – perlovník zanzibarský
- Malachra ruderalis* Gürke – malachra rumovisková
- Malagasia alticola* (Capuron) L. A. S. Johnson et B. G. Briggs – malagasia vysokohorská
- Malesherbia linearifolia* (Cav.) Poir. – sihôtka čiarkovitolistá
- Malmea guianensis* R. E. Fr. – malmea guyanská
- Malouetia tamaquarina* (Aubl.) A. DC. – maluecia jedovatá (tamaquarina)
- Manicaria saccifera* Gaertn. – manikária vakonosná
- Manjekia maturbongsii* (W. J. Baker et Heatubun) W. J. Baker et Heatubun – mandžekia Maturbongsova
- Mankyua chejuensis* B. Y. Sun, M. H. Kim et C. H. Kim – mankjua čedžuská
- Manniophyton fulvum* Müll. Arg. – maniovec žltohnedý
- Mansoa alliacea* (Lam.) A. H. Gentry – mansoa cesnakovitá
- Mansonia diatomanthera* Brenan – mansónia rozklanopeľnicová
- Maoutia ambigua* Wedd. – pujovník dvojtvárný
- Mapania cuspidata* (Miq.) Uittien – mapánia zihlená
- Maprounea guianensis* Aubl. – maprounea guyanská
- Maquira guianensis* Aubl. – makvira guyanská
- Marah fabacea* (Naudin) Greene – mára bôbovitá
- Maranthes corymbosa* Blume – marantovka chocholikatá
- Marantochloa comorensis* Brongn. ex Gris – marantochloa komorská
- Marcetia acerosa* DC. – marsecia ihlicovitá
- Marcus-kochia littorea* (L.) Al-Shehbaz – dennica pobrežná

- Mareya micrantha* (Benth.) Müll.
Arg. – mareja drobnokvetá
- Margaritaria cyanosperma* (Gaertn.)
Airy Shaw – bažantovka modrose-
menná
- Maripa scandens* Aubl. – maripa
šplhavá
- Markhamia lutea* (Benth.) K.
Schum. – trúbovec žltý
- Marlothiella gummifera* H. Wolff –
marlotka glejovitá
- Marquesia macroura* Gilg. – mar-
kédia veľkochvostá
- Marshallia pulchra* W. M. Knapp,
D. B. Poind. et Weakley – maršal-
ka krásna
- Marsippospermum grandiflorum*
(L. fil.) Hook. – sitinovec veľko-
kvetý
- Martretia quadricornis* Beille –
martrécia štvorrohá
- Mascarenhasia tampinensis* Pichon
– maskarénovka tampinská
- Masoala madagascariensis* Jum. –
masoala madagaskarská
- Massonia depressa* Houtt. – myšo-
milka zatlačená
- Mastersia assamica* Benth. – mas-
tersia ásamská
- Matayba elaeagnoides* Radlk. – ma-
tajba hlošinovitá
- Matonia pectinata* R. Br. ex Wall. –
matónia hrebenitá
- Maxburretia rupicola* (Ridl.) Furta-
do – maxburécia skalná
- Maxwellia lepidota* Baill. – maxve-
lia lupinatá
- Mayna odorata* Aubl. – majna vo-
ňavá
- Maytenus gonocladus* Mart. – maj-
ten hranatokonárikový
- Mazus alpinus* Masam. – pyskáč
alpínsky
- Medemia argun* (Mart.) Württemb.
ex H. Wendl. – medémia núbijská
- Medeola virginiana* L. – medeola
virgínska
- Medusagyne oppositifolia* Baker –
medúzovka protistojnolistá
- Meehania cordata* (Nutt.) Britton –
méhania srdcovitá
- Megacarpaea polyandra* DC. – še-
šul'kovec mnohotyčinkový
- Megacodon lushuiensis* Jun-Chu Peng
et H. Sun – veľkohorec lušuejský
- Meineckia parvifolia* (Wight) G. L.
Webster – majnekie malolistá
- Meiocarpidium oliverianum* (Baill.)
D. M. Johnson et N. A. Murray –
plôdikovec Oliverov
- Melanolepis vitifolia* (Kuntze) Gag-
nep. – melanolepka viničolistá
- Melanoxylum brauna* Schott – čer-
nodrev brazílsky (brauna)
- Melanthera nivea* (L.) Small – šu-
chotavka snehobiela
- Melanthium virginicum* L. – kýcha-
vičník virgínsky
- Melhania oblongifolia* F. Muell. –
melhania podlhovastolistá

- Melichrus urceolatus* R. Br. – medodar krčiažkovitý
- Melicope lunu-ankenda* (Gaertn.) T. G. Hartley – melikopa voňavá
- Melicytus angustifolius* (R. Br. ex DC.) Garn.-Jones – medonos úzkolistý
- Melientha suavis* Pierre – melienta príjemná
- Melocalamus scandens* Hsueh et C. M. Hui – obrúčkovec šplhavý
- Melocanna arundina* C. E. Parkinson – zobáčnica trstovitá
- Melodinus scandens* J. R. Forst. et G. Forst. – melodín šplhavý
- Memecylon capitellatum* L. – klbkovník hlavičkatý
- Mendoravia dumaziana* Capuron – mendoravia Dumaz-le-Grandova
- Mentzelia paradoxensis* J. J. Schenk et L. Hufford – mencélia paradoxská
- Meriania nobilis* Triana – meriánia vznešená
- Merremia yunnanensis* (Courchet et Gagnep.) R. C. Fang – merémia jünnanská
- Mesanthophora brunneri* H. Rob. – článkouborovka Brunnerova
- Mesechites trifidus* (Jacq.) Müll. Arg. – mezechit trojitý
- Metastelma parviflorum* R. Br. – metastelma malokvetá
- Metaxya rostrata* (Kunth) C. Presl – metaxya zobáčikatá
- Metopium toxiferum* (L.) Krug et Urb. – otravník jedovatý
- Metrodorea flavida* K. Krause – metrodorea žltkastá
- Metternichia principis* J. C. Mikan – meternichia grófova
- Meyna spinosa* Roxb. ex Link – pundrika tŕnitá
- Mezilaurus caatingae* van der Werff – vavrínovník caatingový
- Michelsonia microphylla* (Troupin) Hauman – michelsonia drobnolistá
- Micraira subulifolia* F. Muell. – ploníkovka šidlovitolistá
- Micrandra minor* Benth. – mikrandra menšia
- Micranthes nivalis* (L.) Small – malokvietok snežný
- Microberlinia brazzavillensis* A. Chev. – mikroberlínia brazzavillská
- Microchilus tridax* (Rchb. fil.) Ormerod – mikrochil biedny
- Micrococca mercurialis* (L.) Benth. – bažankovka obyčajná
- Microcorys queenslandica* C. T. White – helmička queenslandská
- Microcos paniculata* L. – šíral metlinatý
- Microdesmia arborea* (Seem.) Sothers et Prance – drobnokvetovník stromovitý
- Microdesmis caseariifolia* Planch. ex Hook. – mikrodezma kaseáriorlistá

- Microlaena stipoides* (Labill.) R. Br. – mikroléna kavyl'ovitá
- Microlepidium pilosulum* F. Muell. – žeruchovec chl'pkatý
- Microlicia confertiflora* Naudin – mikrolícia zhluknutokvetá
- Microlobius foetidus* (Jacq.) M. Sousa et G. Andrade – raticovec smradľavý
- Micromelum minutum* (G. Forst.) Wight et Arn. – limetkovec drobný
- Micromeria sinaica* Benth. – mäťuška sinajská
- Micropholis venulosa* (Mart. et Eichler) Pierre – kurupixa žilkatá
- Microseris scapigera* (G. Forst.) Sch. Bip. – mikrosera stvolnatá
- Microsorium musifolium* (Blume) Copel. – kôpkovka banánovníkolistá
- Microstachys chamaelea* (L.) Müll. Arg. – drobnoklások olivovitý
- Microtea debilis* Sw. – drobnica zaostalá
- Microtis alba* R. Br. – drobnokvietok biely
- Microtoena moupinensis* (Franch.) Prain – mikroténka mupinská
- Mildbraedia paniculata* Pax – mildbredia metlinatá
- Mildbraediodendron excelsum* Harms – mildbrediovec statný
- Miliusa velutina* (DC.) Hook. fil. et Thomson – miliusa aksamietová
- Milleria quinqueflora* L. – miléria päťkvetá
- Millettia grandis* (E. Mey.) Skeels – miletia veľká
- Minuartia guianensis* Aubl. – minercia guyanská
- Minthostachys verticillata* (Griseb.) Epling – priedušník praslenatý
- Miquelia assamica* (Griff.) Mast. ex B. D. Jacks. – migélia ásamská
- Mirbelia speciosa* Sieber ex DC. – mirbélia nádherná
- Mischocarpus triqueter* Radlk. – stopkoplod trojrezný
- Misodendrum gayanum* Tiegh. – vlasovec Gayov
- Mitella diphylla* L. – mitelka dvojlistá
- Mitostemma brevifilis* Gontsch. – mitostema krátkonitková
- Mitracarpus capitatus* Lozada-Pérez et Borhidi – mitroplod hlávkatý
- Mitragyna parvifolia* (Roxb.) Korth. – mitruška malolistá
- Mitraria coccinea* Cav. – mitrária šarlátová
- Mitrastemon yamamotoi* (Makino) Makino – mitrička Jamamotova
- Modiola caroliniana* (L.) G. Don – modiola plazivá
- Modiolastrum australe* Krapov. – modiolovec južný
- Moldenhawera floribunda* Schrad. – moldenhavera kvetnatá
- Mollia speciosa* Mart. – molia nádherná

- Mollinedia glabra* Perkins – moli-
nedia holá
- Mollugo verticillata* L. – kobercov-
ka praslenatá
- Molopanthera paniculata* Turcz. –
molopantera metlinatá
- Monanthotaxis vulcanica* P. H. Hoek-
stra – pastrukovec sopečný
- Monardella nana* A. Gray – monar-
dela nízka
- Mondia ecornuta* (N. E. Br.) Bul-
lock – mondia bezrohá
- Monocarpia euneura* Miq. – mono-
karpia zreteľnežilnatá
- Monoon longifolium* (Sonn.) B. Xue
et R. M. K. Saunders – mnoholiek
dlholistý
- Monophyllaea glabra* Ridl. – jedno-
listovka holá
- Monopteryx uaucu* Spruce ex
Benth. – krídlovník obyčajný
- Monotes africanus* A. DC. – jediná-
čik africký
- Monotoca empetrifolia* R. Br. – mo-
notoka šucholistá
- Montanoa tomentosa* Cerv. – mon-
tanoa plstnatá
- Montinia caryophyllacea* Thunb. –
montínia klinčekovitá
- Moquinia racemosa* DC. – mokínia
strapcovitá
- Morina persica* L. – morina perz-
ská
- Morkillia acuminata* Rose et J. H.
Painter – morkília končistá
- Moronobea coccinea* Aubl. – moro-
nobeja šarlátová
- Mosannona pacifica* Chatrou – mo-
sanona tichomorská
- Mosla dianthera* (Buch.-Ham. ex
Roxb.) Maxim. – mosla dvojtyčin-
ková
- Mosquitoxylum jamaicense* Krug. et
Urb. – komárovník jamajský
- Mostuea surinamensis* Benth. –
mostuea surinamská
- Motandra poecilophylla* Wernham –
motandra pestrolistá
- Mouriri pusa* Gardner – murira
ovocná (pusa)
- Moutabea guianensis* Aubl. – muta-
bea guyanská
- Multidentia exserta* Bridson – mno-
hozubka vyčnievajúca
- Muniria lanceolata* (Munir) N.
Streiber et B. J. Conn – muníria
kopijovitá
- Munnozia chimboracensis* H. Rob.
– munózia chimborazská
- Musanga cecropioides* R. Br. ex
Tedlie – musanga cekropiovi-
tá
- Musgravea heterophylla* L. S. Sm. –
dubovka rôznoľistá
- Musineon vaginatum* Rydb. – mu-
sinček pošvatý
- Mussaenda philippica* A. Rich. –
musenda tichomorská
- Mussaenda philippinensis* Merr. –
musenda filipínska

- Mussaendopsis beccariana* Baill. – musendovec Beccariho
- Mutisia spinosa* Ruiz et Pav. – mutisia trnitá
- Myodocarpus fraxinifolius* Brongn. et Gris – okolikatec jaseňolistý
- Myoporum bontioides* (Siebold et Zucc.) A. Gray – poliehavec bonciovitý
- Myracrodruon urundeuva* Allemão – trámovník orecholistý
- Myrceugenia exsucca* (DC.) O. Berg – myrtovec vyšťavený
- Myrcia racemulosa* DC. – myrcia strapčekovitá
- Myrcianthes fragrans* (Sw.) McVaugh – myrciovec voňajúci
- Myriactis nepalensis* Less. – stolúčovka nepálska
- Myrialepis paradoxa* (Kurz) J. Dransf. – ratanovec podivný
- Myrianthus arboreus* P. Beauv. – morušovec stromovitý
- Myriocarpa cubilgueitzensis* A. K. Monro – mnohoplodka cubilhuitzská
- Myrocarpus fastigiatus* Allemão – balzamovka zväzkovitá
- Myriopteris aemula* (Maxon) Grusz et Windham – mnoholistoček napodobňujúci
- Myrothamnus flabellifolius* Welw. – oživec vejárovitolistý
- Myrteola acerosa* (O. Berg) Burret – myrtovka ihlicovitá
- Mystroxydon comorense* (Loes.) Loes. – lyžicovník komorský
- Myxopyrum nervosum* Blume – sli-zoplod žilnatý
- Nabalus albus* (L.) Hook. – štrkáčovec biely
- Nageia maxima* (de Laub.) de Laub. – nohovček najväčší
- Nama jamaicensis* L. – nama jamajská
- Nannorrhops baluchestanica* Khodash. – padatľovec balúčistanský
- Napeanthus apodemus* Donn. Sm. – úžľabník bezstonkový
- Napoleonaea imperialis* P. Beauv. – napoleonka cisárska
- Naregamia alata* Wight et Arn. – naregamia krídlatá
- Nasa urens* (Jacq.) Weigend – nasa prhlivá
- Nashia inaguensis* Millsp. – železníkovka inagujská
- Nassauvia falklandica* R. Upson et D. J. N. Hind – hadobyl' falklandská
- Nastus manongarivensis* A. Camus – vejárnik manongarivský
- Naucleopsis glabra* Spruce ex Pit-tier – kľbkovček holý
- Nautilocalyx ecuadoranus* Wiehler – lodienkovec ekvádorský
- Navarretia fossalis* Moran – ihel-nička priekopová
- Neanotis decipiens* (Hook. fil.) W. H. Lewis – neanotka klamlivá

- Nectandra hihua* (Ruiz et Pav.) Rohwer – nektandra magnóliolistá
- Neea amaruayensis* Steyererm. – nia amaruayská
- Negria rhabdothermoides* F. Muell. – negria vetvičkovcovitá
- Nelsonia canescens* (Lam.) Spreng. – nelsonia sivastá
- Neltuma glandulosa* (Torr.) Britton et Rose – neltuma žliazkatá
- Nemacladus sigmoideus* G. T. Robbins – niťovec esovitý
- Nenga gajah* J. Dransf. – nenga sumatrianska
- Nealsomitra sarcophylla* (Wall.) Hutch. – lietavkovec dužinatolistý
- Neobalanocarpus heimii* (King) P. S. Ashton – bezkridlač Heimov
- Neocalyptrocalyx atlanticus* Luber et Cornejo – kapara atlantická
- Neocarya macrophylla* (Sabine) Prance ex F. White – perníkovec veľkolistý
- Neofabricia sericisepala* J. R. Clarkson et Joy Thomps. – neofabricia hodvábnotyčinková
- Neoglaziovia variegata* (Arruda) Mez – neoglaziovka pestrá
- Neoguillauminia cleopatra* (Baill.) Croizat – kleopatra novokaledónska
- Neoharmsia baronii* (Drake) R. Vig. – neoharmsia Baronova
- Neolemonniera ogouensis* (Dubard) Heine – neolemoniéra ogoouéska
- Neolitsea fuscata* (Thwaites) Alston – škoricovka hnedastá
- Neololeba amahussana* (Lindl.) Widjaja – veľbambus amahuský
- Neomicrocalamus dongvanensis* T. Q. Nguyen – bambusík dongvanský
- Neomirandea araliifolia* (Less.) R. M. King et H. Rob. – neomirandka aralkolistá
- Neomitranthes obscura* (DC.) N. Silveira – neomitrant tmavý
- Neomyrtus pedunculata* (Hook. fil.) Allan – myrtovka stopkatá
- Neonicholsonia watsonii* Dammer – vudsónia Watsonova
- Neonotonia wightii* (Wight et Arn.) J. A. Lackey – neonotónia Wightova
- Neoraimondia arequipensis* (Meyen) Backeb. – neoraimondia arequipská
- Neoraputia paraensis* (Ducke) Emmerich ex Kallunki – neorapucia paráska
- Neorautanenia ficifolia* (Benth. ex Harv.) C. A. Sm. – kmienkovka figolistá
- Neoshirakia japonica* (Siebold et Zucc.) Esser – mliečnikovník japonský
- Neosparton aphyllum* (Gillies et Hook.) Kuntze – sítňik bezlistý
- Neoveitchia brunnea* Dowe – čertica tabakovohnedá

- Nephrosperma vanhoutteanum* (H. Wendl. ex Van Houtte) Balf. fil. – nefrosperma van Houtteho
- Nervilia tahanshanensis* T. P. Lin et W. M. Lin – nervília tchachanšanská
- Nesogordonia ambalabeensis* Arènes – makovicovec ambalabský
- Neurachne alopecuroidea* R. Br. – chvostoklasovka psiarkovitá
- Neurolaena balsana* B. L. Turner – tabačnica balsanská
- Neuropeltis racemosa* Wall. – štítovcov strapcovitý
- Neustanthus phaseoloides* (Roxb.) Benth. – kudzovec fazuľovitý
- Newbouldia laevis* (P. Beauv.) Seem. ex Bureau – trubač hladký
- Newcastelia bracteosa* F. Muell. – rúnovec listenatý
- Newtonia camerunensis* Villiers – pralesovec kamerunský
- Nidorella resedifolia* DC. – nidorela rezedolistá
- Nitraria pamirica* L. I. Vassiljeva – nitrária pamírska
- Normanbya normanbyi* (W. Hill) L. H. Bailey – normanbia queenslandská
- Noronhia emarginata* (Lam.) Poir. – paoliva vyštrbená
- Norrisia malaccensis* Gardner – norisia melacká
- Notanthera heterophyllus* (Ruiz et Pav.) G. Don – notantera rôzno-listá
- Notholirion bulbuliferum* (Lingelsh.) Stearn – paľalia cibul'katá
- Notholithocarpus densiflorus* (Hook. et Arn.) Manos, Cannon et S. H. Oh – padubovec hustokvetý
- Nothoscordum bivalve* (L.) Britton – pacesnak dvojchlopnový
- Nothospondias staudtii* Engl. – paslivkovník Staudtov
- Nothotsuga longibracteata* (W. C. Cheng) H. H. Hu ex C. N. Page – pajedľovec dlholisteňový
- Notothlaspi rosulatum* Hook. fil. – ružicovec novozélandský
- Nouelia insignis* Franch. – strapatka význačná
- Nuxia ambrensis* Jovet – nuxia ambreská
- Nuytsia floribunda* (Labill.) R. Br. ex G. Don – plamenica kvetnatá
- Nyssa bifida* Craib – nysa dvojité

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

O šickim zna a po calim valala'e bludi roznoši¹

STELLA ONDREJČIKOVÁ

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

Bohdaj či zhorel tvoj brblaví jezik! Bodaj tot tvoj klebetní jezik skazu zvel! Takýchto zlorečení sa ujde v Kameňanoch pri Revúcej človeku, ktorý je brblavý, klebetný či jazyčnatý. Stretnutie s takou osobou nie je nič príjemné, veď taký *pomlúvač ví potpudzit celú dzedzinu a ľudé sa potom nenávidzá* (Dúbravka, o. Bratislava). Náš informátor z Janova (o. Prešov) jednoznačne potvrdzuje, že *f každim valala'e jest chol'em jedna baba, co každého zna fajňe pohovarac*, preto nečudo, že pomenovaní pre ľudí, ktorí radi ohovárajú a roznášajú klebety, je v slovnej zásobe slovenských nárečí neúrekom.

Slovensko je napríklad plné *báb*. Nemáme na mysli ani staršie ženy, ani hovorové pomenovanie mladých dievčat či frajeriek, ba ani smažený pokrm pripravovaný zo zemiakov a múky. Ten, kto zbytočne, nepravdivo hovorí, klebetí či ohovára, má predsa *jazig aňi stará baba* (Pucov, o. Dolný Kubín), v okolí Lučenca býva takýto človek *zvedavej ako stará baba* (Málinec), resp. dokáže neúnavne *vikladaťi ako stará baba na trhu* (Turičky). Ak v Prosnom (o. Považská Bystrica) človek nevie prestať *lapotadz jako baba*, hovorí neúnavne a bez prestania. V Blatnici pri Martine sa spojením *kľebetná baba* označuje muž, ktorý rád rozpráva o druhých. Kým v Soblahove pri Trenčíne je človek *klebetní jako stará baba*, v Zvončíne neďaleko Trnavy takýto klebetník *chodzí po dzedzine jak stará rapanda* a veru aj *rajduje po dzedzine jak taká stará rajda*.

Nech však neprídeme do rečí, prejdeme radšej od prirovnaní ku konkrétnym pomenovaniám *jazičnatích jazičňikov, jazičňic, jezičňic* a *klebetních*

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0114/22 Slovník slovenských nárečí. V príspevku uvádzame názvy obcí a ich okresov v súlade so zásadami využitými v Slovníku slovenských nárečí, t. j. podľa administratívneho členenia z r. 1948 (p. Slovník slovenských nárečí I, 1994, s. 38 – 39).

klebetníkov, klebetník či *chlebetník*. Začneme rozprávkovo a pozrieme sa na postavu, ktorá býva záporná najčastejšie – *čarodejnica*. Kým rozprávková čarodejnica sa zvyčajne snaží prekaziť vyhliadky na šťastný spoločný život princa a princeznej, v nárečiach okolia Prievidze *tá stará čarod'el'nica len kl'ebeti roznáša* (Dlžín), v Jakubove pri Malackách roznáša klebety *čarochétla*. V Šariši majú dokonca svoje vlastné *bludňice* (Chminianske Jakubovany, o. Prešov). Môže sa, pravda, na prvý pohľad zdať, že aj toto pomenovanie prislúcha rozprávkovej či mýtckej postave, v skutočnosti má však *bludňica* s bájnou bludičkou spoločné len to, že klame ľudské zmysly. A prečo teda majú v Šariši *bludňice*, a nie bludičky? *Zato bludňica, bo o šickim zna a po calim vala'le bludi roznoši*.

Zanechajme radšej za sebou všetky bludy a prenesme sa z ríše rozprávok priamo do kuchyne. Tušíte, čo sa deje, keď *kaša uš prpoce* (Prosné, o. Považská Bystrica)? Nuž, vydáva charakteristický pufkavý zvuk, väčšinou, keď vrije. Pravdepodobne rovnako pufkáte, keď v Papradne (o. Považská Bystrica) hovoríte nezrozumiteľne či priveľa, porov. *Prpocesh, prpocesh, a aňi svät'i ci ňerozumie*, či keď sa tu dieťa, spravidla dievčatko, učí hovoriť, razom *je s ňiěj taká prpotka*. V Prosnom (o. Považská Bystrica) sa napríklad besedujúci upozorňujú, ak z dievčatka už vyrastá klebetnica: *Zas idze tá prpotačka, cicho!*

Pri pomenovaniach osôb inšpirovaných zvukmi ešte ostaneme a pozrieme sa na zvuky vydávané rôznymi nástrojmi. *Drkoták* (Lubina, o. Nové Mesto nad Váhom), *drkotačka* (*To je drkotačka pre celú dzedzinu* /Prosné, o. Považská Bystrica/) či *drkotaňa* (*Čo zasa tá drkotaňa drkoce?* /Prievidza/) tárajú spravidla veľa, rýchlo (*Čo maž už tolko drkosnit, ti taralo!* /Martin nad Žitavou, o. Zlaté Moravce/) a veľmi hlasno (*Robá ti ženi tam? Len samí drkod je tam* /Svätoplukovo, o. Nitra/). Tieto označenia majú svoj motívant vo zvuku, ktorý vydávajú rôzne predmety, najmä zuby, ak o seba narážajú, čiže *drkocú, drgocú*. Okrem drkotu však neustále rozchyrovanie ohováračiek po dedine evokujú aj duté údery na bubon, ktorý sa v minulosti spájal s upozorňovaním obyvateľov, že sa bude niečo úradne oznamovať, napríklad *Nakázala son jěj, abi to ňeroschiruvata, a vid'íš, uš to bubnuje* (Návojovce, o. Topoľčany); *Ňemosíš to šad'e bubnuvat* (Bošáca, o. Trenčín).

Ďalším nástrojom, o ktorom bude reč, je *rapotačka*, môžete ju však poznať aj ako *rapkáč*. Ide o drevený nástroj vydávajúci pri točení ostrý hrčivý, rapka-

vý zvuk – *na rapotačke rapotajú na Veľkú noc* (Brezno); *dakto mal rapotačku, dakto klopačku* (Dlhá nad Oravou, o. Dolný Kubín). Nie drevené, ale živé rapotačky mali okrem Návojojiev (o. Topoľčany), porov. *Mara je rapotačka, keď príde, rapoce aj dve hod'ini*, aj v ďalších častiach stredného a západného Slovenska, napr. *Ona je taká rapotaška, páru jej ňinto v d'ed'ine* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *Zaz idze tá rapotačka k nám* (Prosné, o. Považská Bystrica); *Tá malá je ale rapotačka, na maťer sa podala!* (Lapáš, o. Nitra); *Aj tá malá bola taká rapotačka, šecker virapotala* (Zvončín, o. Trnava).

V Brvništi (o. Považská Bystrica) veľmi dobre vedia, že ohováranie býva ušiam rovnako neprijemné ako dotieravé vypiskovanie na pišťalke – *dríštel'ke*, preto neraz lamentovali, keď *sa zasěj doceperila tá dríščala, čo ti ohovárački dristá*. A veru, kto *dristá*, ten nielen nezmyselne tára, porov. *Furd mi dristav, aňi som ho ňepošůvav* (Muránska Lehota, o. Revúca), alebo obťažuje pískaním, o čom svedčí táto výpoveď informátora z Kopráša: *Nedristaj mi tu na té pišťelke poza uši!*, ale môže mať aj náhle a časté črevné problémy, pričom sa to týka nielen ľudí, ale aj zvierat, porov. *Od rana len drista, už je cel'i zmorduvaňi* (Pukanec, o. Levice); *Kvón začal dristat* (Trenčianska Závada, o. Trenčín), *krava barz drista* (Markušovce, o. Spišská Nová Ves). Roznášanie nepekných a klamlivých rečí sa neraz pripodobňuje kydaniu hnoja, o čom by zrejme vedela hovoriť aj istá dievčina z Lapáša pri Nitre. Tá sa vydala do takej rodiny, ktorej členovia *kaďe chod'á, tad'e tú svoju ňevestu osérajú, a to vám_e také dobré d'ěvča*.

V oblasti Považskej Bystrice sa ani *lapotačka* nespája v žiadnom zo svojich významov s ničím príjemným. Môže sa stať, že má človek *lapotačku*, vtedy *furd behá*, pretože má črevné problémy a *kaje choj'i, taje liape*. Rovnaké zdravotné ťažkosti označujú aj slovesá *labdat'* a *laptat'* v okolí Dolného Kubína, Banskej Bystrice, Levíc či Revúcej. Vzhľadom na všeobecnú mienku o výpovednej hodnote klebiet sa rovnakého označenia v prenesenom význame dostalo aj samotným autorkám nezmyselných rečí: *Tá lapotačka sa voľačo na'apoce!* (Staré Hory, o. Banská Bystrica), *Boriša, to je ale lapotačka!* (Prosné, o. Považská Bystrica).

Na východe Slovenska a v časti Oravy slúži *labda* aj ako nadávka neporiadnej, naničhodnej, klebetnej žene: *Ti laptá akásik, buďeš ti muojho Ondriška biť!* (Chlebnice, o. Dolný Kubín); *To taka labda!* (Žakarovce, o. Gelnica). Foneticky blízke výrazy *labzda*, *labďža* vo význame „utára-

ná žena, jazyčnica“ sú rozšírené v Šariši, napr. *Ti l'abdžo!* (Veľký Šariš, o. Prešov); *Taka l'abzda, co nič pri sebe ňestrim!* (Dlhá Lúka, o. Bardejov); s fonetickým variantom *lábza* v Gemeri, porov. *Vě s takó lăbzó kunžd vitri-mač* (Sirk, o. Revúca). V Čičmanoch (o. Žilina) či v Prosnom (o. Považská Bystrica) roznáša reči *liapa*, napr. *Liapa jedna, len čo prestojí celí d'eň, roboti si ňezáčne* (Čičmany, o. Žilina), s východoslovenským variantom *lapa* (Dlhá Lúka, o. Bardejov).

Muž, ktorý veľa rozpráva a ohovára, si v Krivej (o. Dolný Kubín) vyslúži nadávku *l'äpták*. V okolí Sabinova býva ohováračom *l'abdidzík*, napr. *A ti taka jag i tvoja mac, tiš s tebe lem taki l'abdidzig budze, bo co ňeznaš, to ňepoviš* (Gregorovce), alebo *lapo* (Hradisko). V Prosnom (o. Považská Bystrica) *laputák šetko vififľe*, no slovotvorný variant so zveličovacou príponou *-isko* môže v tejto oblasti označovať aj neupraveného, neporiadne oblečeného človeka, napr. *Aj tá Hana je také laputáčisko, aňi ručník ňenosí*, či všeobecne nadávku, napr. *Uš to dzecko je laputáčisko*. Slovo *lapuša* ako označenie lenivej ženy sme našli v doklade z obce Kuchyňa pri Malackách, ale rovnako tu môže označovať aj klebetnú ženu, pletkárku – *Lapuša jedna, neví, kedi prestat*.

Neraz sa v slovenských nárečiach stretávame so slovami, ktoré označujú klebetnice a zároveň slúžia ako nadávky neporiadnym, hlúpym či lenivým ženám. Okrem *l'abdy* či *laputáčiska* patria k tomuto druhu pomenovaní aj expresívne názvy *maľľa*, *habršuľa*, *huva* či *chl'asta*: *Nuš, ti maľľa, čože sa ňeohlásiš, ke_ťa volám?!* (Podhradie, o. Prievidza); *Ona je len taká maľľa sprostá!* (Kameňany, o. Revúca); *Tá Kača je taká maľľa!* (Hrušové, o. Nové Mesto nad Váhom); *S téj Mariše ostala už len taká habršuľa* (Prosné, o. Považská Bystrica), *huva* (Čierny Balog, o. Brezno). V severošarišských nárečiach sa vo význame „klebetnica“ používa aj výraz *chl'asta*: *Chl'asta šicko vichľasce*. V tomto prípade nejde o význam „všetko vypije“, o čom nás môže presvedčiť Slovník šarišských nárečí (2004, s. 104).

V Novohrade a Gemeri nachádzame sloveso *fl'aksať*. Kto *fl'aksá*, ten odvráva, papuľuje, a tak *me ani gu slovu nepripustila, lem fleksala a fleksala ťim ježišiskom* (Revúca). Zvratná podoba tohto slovesa vyjadruje význam „hádať sa, vadiť sa“, porov. *Furd bi se fleksala* (Nandraž, o. Revúca). S týmito slovesami súvisí označenie klebetnej ženy, klebetnice, slovom *fl'aksy* – *To je iba fl'aksa, to tá stačí ovraviťi celú d'edinu* (Ozdín, o. Lučenec); *To je veľká fl'aksa a hňet šitko vifľaksi* (Klenovec, o. Rimavská Sobota) –, ale

aj klebetného chlapa, klebetníka, ako *fl'aksoš* s variantom *fläksoš* v Sása (o. Rimavská Sobota) a Sirku (o. Revúca). V Gemeri niet pochyb ani o tom, že keď o niekom vyhlásia, že *rajká ako tá suka* (Sása, o. Revúca), veľmi veľa ohovára, je *rajkavý*, napr. *Mámo rajkaviho suseda, každiho orajká* (Muránska Dlhá Lúka, o. Revúca). *Rajka*, *rajkár*, *rajkoš* i *rajna* sú klebetníci roztrúsení po celom Gemeri a tak je to v Sirku (o. Revúca) *chiba hamba, koj je chlab rajkár*. *Žena je len taká rajka* (s variantom *rājka* v Kokave n. Rimavicou, o. Rimavská Sobota), v Klenovci (o. Rimavská Sobota) je *sused veľkí rajkoš* a *suseda je veľká rajna*. *Staré rajni*, ktoré rady a veľa ohovárajú, však nájdeme aj v Turci v okolí Martina.

Kveštár je v celoslovenskom aspekte označením žobravého mnicha chodiaceho po domoch pýtať almužnu: *Prišieų kveštár s Trsťenej, vrece švápki so_mu dala* (Dolná Lehota, o. Dolný Kubín); *Choďeų tu po d'ed'ine takí kveštár* (Lapáš, o. Nitra); *Kvescare chodzilí zbiradz na kľaštor slamu* (Dlhá Lúka, o. Bardejov). Ak sa s ním však stretnete v oblasti spišských nárečí, *pred ňim sebe mušice dac pozor, bo to veľki kvaščar* (Smižany, o. Spišská Nová Ves), a preto radšej mlčte o všetkom, čo by sa nemalo rozklebetiť. Ani v oblasti Nitry si nemôžete byť vždy istí tým, čo počujete, lebo nikdy neviete, či je niečo ozaj pravda alebo či to len *klebetné ženi kveštujú po d'ed'ine* (Veľké Bielice, o. Topoľčany).

Hovorí vám niečo slovo *refenda*? Nie? A čo tak *referenda*? Ak vám na um prichádza *referendum* v zmysle hlasovania občanov o právnych veciach, nie ste vôbec ďaleko od pravdy. Pôvod slova sa odvodzuje od latinského slovesa *referre* s významom „priniesť či podať správu, informovať“. V slovenských nárečiach tak nachádzame okrem substantív *refenda* a *referenda* aj slovesá *refendit'* a *referendit'* vo význame „veľa rozprávať, klebetiť, ohovárať“: *Aj tá malá je taká referenda ako jej mat', aňi téj sa jazig ňezastaví* (Ležiachov, o. Martin); *už zase d'esi referend'í a robota hej stojí!* (Socovce, o. Martin); *ve_ca len kukňi, už od rana takto pri stud'ni refend'á* (Dolná Lehota, o. Dolný Kubín); *ba chto bi to len slúchau takú refendu?!* (Dolná Lehota, o. Dolný Kubín).

A keby aj dolnolehotských roznášačov zlých rečí *ňemaų chto slúchat'*, len ťažko by svoje nepekne správanie zanechali. Raz darmo, každý *pletkár* (Ružindol, o. Trnava), *pl'etkar* (Dlhá Lúka, o. Bardejov), *pl'etkár* (Mošovce, o. Martin), *pletkoš* (Španie Pole, o. Revúca) i každá *pl'etka* (Studenc, o. Levoča), *pl'etkarka* (Smižany, o. Spišská Nová Ves; Torysa, o. Sabinov), *pl'etkárka* (Mošovce, o. Martin), *pletkárňa* (Kuchyňa, o. Malacky) a *pl'etnica*

(Nižný Hrabovec, o. Vranov nad Topľou) *rada pletkuje, bez teho bi aňi živa ňebula, kebi ňepľetkarila* (Kanaš, o. Prešov), lebo jej *hlavne remeslo ta to pľetkareňe a zaš ľem pľetkareňe, bo vecej ňezna nič* (Babin Potok, o. Sabinov).

V nárečových dokladoch z rozličných oblastí Slovenska nachádzame i ďalšie pomenovania pletkárov a pletníc, napríklad *čuha* (Staré Hory, o. Banská Bystrica), *hebeška* (Papradno, o. Považská Bystrica), *kepkar* (Sobrance), *klechňa* (Kuchyňa, o. Malacky), *klekosňica* (Návojevce, o. Topoľčany), *klepuša* (Jakubov, o. Malacky). V Šariši sú rozšírené aj nárečové podoby ohovorníka a ohovornice: *ohvarňik*, *ohvarľivec* a *ohvarňica*, v severošarišských nárečiach sa používa výraz *ošvar*, v západnom Šariši *rafija*, *rajda*, podoba *randa* sa vyskytuje v Zvončine (o. Trnava), *rajna* v Martine, vo Veľkom Rovnom (o. Bytča) *tlachačka*. V podjavorinských nárečiach sa stretávame s *trachnou* (Lubina, o. Nové Mesto nad Váhom), v okolí Ružomberka s *trepajnou* i *treperendou* (Liptovské Sliače), v Lokci (o. Námestovo) s *triznárom* a na celom Horehroní i v Gemeri so *žvaldošom*. *Plachietka* v spojení *taká plahotka pochabá* (Lutila, o. Kremnica) označuje klebetného muža, klebetníka. Klebetnú osobu môžete osloviť aj *pacal'a*, doložená je z nárečia Čičmian (o. Žilina), zatiaľ čo na značnej časti stredného Slovenska sa takto rozoznávajú podradné druhy mäsa, pľúca a žalúdok zo zvierat: *Prišla cigánka a píta si s kravi pacalu* (Hliník nad Hronom, o. Nová Baňa); *Pacal'e u náz ňigdo ňelúbeu* (Pukanec, o. Levice).

Spomedzi zaujímavých motivantov nárečových pomenovaní radorečnej ženy či klebetnice vyberáme ešte *habarku*, *kosibabu*, *spovedelňicu* a *rapandu*. Ak sa osobe, ktorá sa rada do všetkého mieša – podobne ako drevená *habarka* používaná na roztrepávanie kyslého mlieka či zátrepky –, naskytne príležitosť vyzvedať a klebetiť, *bou bi to zázrak, abi sa tá habarka do toho ňezastarela* (Ležiachov, o. Martin), veď je všeobecne známe, že *tá tvoja žena, to či je len taká habarka, té se nižd neopstojí na jeziku* (Kameňany, o. Revúca). A veru nič jej na jazyku neobstojí, lebo ako taká *kosiba* – obežník starostu obce, ktorý sa v minulosti pripevnený na palici posielal z domu do domu –, aj *kosibaba behá po dedžine* (Hostišovce, o. Rimavská Sobota) a neúnavne dom od domu klebetí. Preto – na rozdiel od spovedníc, v ktorých ostáva všetko len medzi hriešnou dušou a jej spovedníkom – keď v západnom Šariši zahliadnete, že *už idze spovedelňica, co šicko muši znac*, je to zárukou, že u nej žiadne tajomstvo neostane zachované. Hovorí sa, že spôsob,

akým človek hovorí o iných, sa mu časom vpiše do tváre. Niekedy doslova, inokedy obrazne. Nuž preto, keď sa v okolí Trnavy o niekom rozchýrilo, že neudrží jazyk za zubami a obľubuje roznášať klebety, razom začal tento jazyčník pripomínať ľuďom *rapandu* – *Chodzí po dzedzine jak stará rapanda, len klebeti roznášá* (Zvončín), čiže osobu, ktorá má tvár pokrytú škaredými malými jazvami či jamkami, *rapinami* – *Chlapisko to bolo morove, visoki, tusti, chupati, po ksichce sama rapina* (Riečnica, o. Kysucké Nové Mesto).

Veru, dostať sa do reči nie je nič príjemné, no ak by sa vám to niekedy prihodilo, spomeňte si, že *dobrého najbaržej ohvaraju*. A ak sa k vám nabadúce donesie nejaká pletka, *zvážte, či ju rozprcoete, lebo viprávjat je stribro, ale mlčat je zlato. Aj já sem na to už došél...*

LITERATÚRA

- BALÁK, Štefan: Krátky slovník nárečia slovenského lokčianskeho podľa Štefana Baláka. Zv. 13. Bratislava: Print-Servis 1997. 268 s.
- BUFFA, Ferdinand: Slovník šarišských nárečí. Prešov: Náuka 2004. 350 s.
- FERKO, Milan: Krátky slovník nárečia slovenského veľkorovnianskeho podľa Milana Ferka. Zv. 11. Bratislava: Print-Servis 1997. 141 s.
- FRAŇOVÁ, Eudmila: Lubinský nárečový slovník. Lubina: Obec Lubina 2006. 108 s.
- HABOVŠŤIAK, Anton: Krátky slovník nárečia slovenského oravského podľa Dr. Antona Habovštiaka. Zv. 3. Bratislava: Print-Servis 1995. 330 s.
- JANDUŠÍKOVÁ, Lenka – BULÍKOVÁ, Margita: Hori zeľené, vodi studené: ľudové piesne, kroje, zvyky a tradície z Papradna. Papradno: Obec Papradno 2017. 248 s.
- KRÁLIK, Ľubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2019. 704 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 985 s.
- MORAVČÍK, Štefan: Krátky slovník nárečia slovenského záhoráckeho jakubovského podľa Štefana Moravčíka. Zv. 7. Bratislava: Print-Servis 1996. 175 s.
- ONDREJKA, Kliment: Krátky slovník nárečia slovenského lipoškosliačskeho podľa Klimenta Ondrejku s redakciou Štefana Cifru. Zv. 12. Bratislava: Print-Servis 1997. 593 s.
- ORLOVSKÝ, Jozef: Gemerský nárečový slovník. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1982. 424 s.
- RIPKA, Ivor: Krátky slovník nárečia slovenského dolnotrenčianskeho podľa Ivora Ripku. Zv. 15. Bratislava: Print-Servis 1997. 467 s.
- Slovník slovenských nárečí. 1. A – K. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s.
- Slovník slovenských nárečí. 2. L – P (povzchádzať). Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 2006. 1 066 s.
- Slovník slovenských nárečí. 3. (P-poza – R). Red. Adriana Ferenčíková. Bratislava: Veda 2021. 816 s.
- Slovník starých materí a starých otcov na Horehroní. Vydal vlastným nákladom M. Plavucha vo vydavateľstve Daľi 2008. 122 s.

ROZLIČNOSTI

Spájateľnosť prídavného mena kapsulový a možný posun v jeho význame

Inšpiráciou na preskúmanie významu prídavného mena *kapsulový* bol podnet z jazykovej praxe – otázka týkajúca sa jeho používania v spojení *kapsulový šatník* v odborných prednáškach o móde. Neistota opytujúcej vyplývala z toho, že pri heslách *kapsulový* ani *kapsula* sa vo výkladových slovníkoch daný význam či spojenie neuvádza.

Spojenie *kapsulový šatník* je import z angličtiny. Je to doslovný preklad anglického spojenia *capsule wardrobe*.

V najnovšom Slovníku súčasného slovenského jazyka (2011, ďalej SSSJ) je pri prídavnom mene *kapsulový* význam „vzťahujúci sa na kapsulu, rozpustné puzdro, obyč. na liekoch“. Podstatné meno *kapsula* má v Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003) význam „obal na liek“, v SSSJ sa uvádzajú tri významy slova: 1. ochranná vrstva obalujúca niektoré časti orgánov alebo ich náhrady v živom organizme; 2. suché, tvrdé al. mäkké rozpustné puzdro rôznej veľkosti regulujúce vstrebávanie látky (obyč. liečiva), ktorú obsahuje; 3. predný priestor v rakete, kabína kozmonauta.

Prídavné meno *kapsulový* je v jazykovej praxi (nielen v oblasti farmakológie) frekventované vo význame uvedenom v SSSJ, napr. *Kapsulová forma je vhodná pre ľudí žijúcich aktívnym životom, pre ktorých je kapsulové balenie praktickejšie a aj užívanie kapsúl je jednoduchšie. – Je to kapsulová forma, čiže nepotrebuje žiadne odmerky alebo poháre, v čom by ste museli pripravok rozmiešať. – V lekárni dostanete kúpiť menšie 30-kapsulové balenie alebo úspornejšie 120-kapsulové balenie.*

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA č. 2/0132/24 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe 2.

V korpuse textov Omnia Slovaca IV Maior Beta¹ sú však frekventované aj iné spojenia naznačujúce postupné rozširovanie významu tohto prídavného mena.

Kapsulový šatník

Spojenie *kapsulový šatník* sa rozšírilo v súvislosti s ochranou životného prostredia, s trendom obmedziť spotrebu a odpad. Ide o šatník vytvorený z menšieho množstva kombinovateľných kúskov oblečenia. Samozrejme, táto problematika je zložitejšia, ale na naše potreby hádam postačí. Spojenie *kapsulový šatník* sa často nahrádza alebo vysvetľuje spojením *minimalistický šatník*. Obchodné reťazce a módné značky zasa preferujú spojenie *kapsulová kolekcia*. Prídavné meno *kapsulový* je v týchto spojeniach zrozumiteľné a veľmi rýchlo sa rozšírilo aj v bežnej komunikácii.

Najfrekventovanejšie je spojenie *kapsulový šatník* (na porovnanie uvádzame, že počet výskytov je väčší ako štyristo): *Každý z nás si môže vyskladať kapsulový šatník podľa svojho osobného štýlu tak, aby ho vystihoval, aby sa v oblečení cítil dobre a sebaisto. – Svoj prvý kapsulový šatník nekompromisne vyskladajte len zo strihov, ktoré vám pristanú, lichotia vašej postave a v ktorých sa cítite pohodlne. – Kapsulový šatník je ideálna forma zostavenia profesionálneho šatníka.*

Samostatne sa používa aj „konkurenčné“ spojenie *minimalistický šatník* (82 výskytov), pričom – ako sme už spomenuli – sa nezriedka uvádza ako vysvetlenie spojenia *kapsulový šatník*. Uvádzame zopár príkladov: *Vytvorte si nadčasový minimalistický šatník. – Aby bol váš minimalistický šatník kompletný, zaobstarajte si jedno sako v čiernej, šedej, béžovej farbe a jedno v nejakej výraznej farbe. – Objavovanie jednoduchosti je základom pri vytváraní minimalistického šatníka.*

Spojenie *kapsulová kolekcia* je bežné skôr v reklamných textoch či ponukách odevov, v korpuse je 37 výskytov: *Aby ste sa však nezbláznili a neminuli priveľa, vytvorte si vo svojom šatníku špeciálne tehotenské oddelenie a vlastnú kapsulovú kolekciu. – Kapsulová kolekcia vyrobená zo 100 % recyklovaných odevov, aby vydržala celý život.*

¹ Omnia Slovaca Omnia Slovaca IV Maior Beta (23.01) je interný korpus, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov a slúži potrebám pracovníkov JÚLEŠ SAV.

V súlade s ekonomizáciou jazyka je prirodzené, že sa v jazykovej praxi začína objavovať aj univerbizovaná podoba spojenia *kapsulový šatník* – *kapsula*, napr. *U nás je to kapsulový šatník (kapsula) ako výsledok tvojho funkčného mikrosвета, kde sa cítiš dobre a si spokojný sám so sebou, lebo si ohľaduplný k svojmu okoliu a prírode. – Fungujúca kapsula by mala byť zostavená z približne 40 kusov oblečenia, ktoré sa dajú medzi sebou ľahko kombinovať.*

Kapsulový kávovar

Súvislosť so životným prostredím nájdeme aj pri kapsulových kávovaroch, i keď v opačnom zmysle. Ich vynálezca napriek úspechu v podnikaní oľutoval svoj nápad, keďže tento typ kávovarov príliš zaťažuje životné prostredie. No spolu s kávovarom sa rozšírilo aj jeho pomenovanie – spojenie *kapsulový kávovar*, ako aj pomenovanie *kapsulový systém*. V korpuse zaznamenávame spojenie *kapsulový kávovar* 763-krát: *Na internetovom portáli Heureka v roku 2017 klesol záujem o kapsulové kávovary... – Myslíte, že kapsulové kávovary majú budúcnosť? – Ak ste príležitostný kávičkár, kúpte si kapsulový kávovar.*

Pomerne frekventované je aj spojenie *kapsulový systém* (113 výskytov), napr. *Ten spotrebiteľ a osloví nielen exkluzívnym kapsulovým systémom, jednoduchosťou prípravy kávy a rôznorodých kávových špecialít v teplej aj studenej podobe, ale aj svojím dizajnom. – V roku 2008 Sylvan vynášiel kapsulový systém, ktorý dnes používajú milióny Američanov.*

Menej časté (11 výskytov) je spojenie *kapsulový automat*, ktorým sa označuje prístroj určený nielen na prípravu kávy: *Náš trh prednedávnom zaplavili aj kapsulové automaty viacerých značiek.*

Kapsulový hotel

V oblasti architektúry sa takisto v posledných desaťročiach objavili pokusy o minimalizmus v bývaní, svedčí o tom spojenie *kapsulový hotel*, ktoré sa niekedy nahrádza alebo vysvetľuje spojením *bunkový hotel*, napr. *Kapsulový alebo bunkový hotel sa stal pre mnohých cestovateľov vyhladávanou atrakciou v Tokiu. V korpuse nachádzame spojenie kapsulový hotel (116-krát) v týchto kontextoch: Tento tokijský kapsulový hotel a sauna v jednom má v izbách vstavaný aj ovládací panel. – Kapsulové hotely neponúkajú veľa miesta na úložný priestor, takže niektoré z nich majú osobitné šatne. –*

Ako prví prišli ešte v 80. rokoch s tzv. kapsulovými hotelmi Japonci, v iných krajinách sa však vtedy tento nápad neujal.

Kapsulová endoskopia

V modernej medicíne sa ustavične hľadajú menej invazívne spôsoby diagnostiky, jednou z nich je *kapsulová endoskopia* či *kolonoskopia*. Aj takéto spojenia sa používajú v jazykovej praxi, napr. *Tzv. kapsulová endoskopia – pri tejto metóde pacient prehltnie kapsličku s kamerou, ktorá prejde celým tráviacim traktom a odíde stolicou. – Kapsulová kolonoskopia je bezpečná a nezaťažujúca metodika umožňujúca vizualizáciu hrubého čreva.*

Záver

Zmapovanie používania prídavného mena *kapsulový* dáva priestor na rozšírenie jeho významu, ako aj významu podstatného mena *kapsula*. Okrem používania v oblasti farmácie má prídavné meno *kapsulový* uplatnenie aj v medicíne na označenie diagnostickej metódy, pri ktorej sa prístroj umiestni do kapsuly s následným prirodzeným vylúčením organizmom, pričom nie je potrebná anestézia. Ďalší význam je spojený s prípravou nápojov, prednostne kávových, prostredníctvom kapsúl s koncentrátom daného nápoja v špeciálnych kávovaroch, resp. automatoch. Aj spojenie *kapsulový hotel* má súvislosť s podstatným menom *kapsula* a rozširuje jeho význam – „bunka v ubytovacom zariadení minimálnych rozmerov“. V prípade spojenia *kapsulový šatník* ide takisto o ďalší možný význam podstatného mena *kapsula*, ktoré zatiaľ menej frekventovane funguje ako jeho skrátaná podoba, a možno ho vyložiť ako „minimalistický šatník zložený z obmedzeného počtu kusov kombinovateľného oblečenia“.

Rozširovanie významu slov je prirodzené v rámci pribúdania nových reálií či postupov v živote používateľov jazyka. Nie je nezvyčajné, že slová či slovné spojenia pri výraznejšej frekvencii prekročia hranicu odbornej sféry a zaradia sa do bežnej komunikácie.

Na záver konštatujeme, že naša odpoveď na otázku týkajúcu sa vhodnosti používania spojenia *kapsulový šatník* bola kladná. Prídavné meno *kapsulový* je namieste aj v tomto spojení.

Sibyla Mislovičová

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4., dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2011. 1 087 s.

Nie je bagel ako bagel alebo Odkiaľ sa k nám dostalo slovo bagel?

Volajúca do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra, v. v. i., sa zaujímala o pravopis pomenovania pečiva *bagel* v slovenčine.

Anglické slovo *bagel* [bejgl] pomenúva „pečivo kruhovitého tvaru s otvorom uprostred“, tradične vyrábané z pšeničného cesta, ktoré sa pripravuje krátkym varením v osladenej vode a následným pečením, čo mu dodáva špecifickú chuť. Tento druh pečiva je veľmi obľúbený v zahraničí, ale svoje miesto má už aj v kaviarňach, v obchodoch či v domácnostiach na Slovensku, a tak pomenovanie *bagel* preniká do súčasnej slovnej zásoby. Výraz *bagel* sa nachádza v korpusových textoch¹, v blogoch zameraných na recepty, v časopisoch s kulinárskou tematikou, na stránkach foodblogerov a predovšetkým v ponuke kaviarní, napr. *Bagel so sezamovým posypom. – Celozrnný bagel plnený slaninou, vajíčkom, rukolou. – Prenosný toaster bagelov je určený tým, ktorí nemajú čas na raňajky. – Zájdem do kaviarne špecializovanej na bagle a rôzne druhy káv. Popri podobe bagel nachádzame aj doklady s dlhou samohláskou -á, napr. Bágel podľa vlastného výbe-ru s kávou alebo domácou limonádou. – Ide sa na dva lososové celozrnné „bágle“ s veľkým café latte.*

Pozrime sa najskôr, či a ako je slovo *bagel*, príp. *bágel* lexikograficky spracované v dostupných slovníkoch. Prevzaté slovo *bagel* sa v súčasných

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA č. 2/0132/24 Slovenský pravopis a jeho pravidiel v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe 2.

¹ Korpus Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 9.0) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚĽŠ SAV, v. v. i. [cit. 16. 1. 2024]

výkladových slovníkoch slovenčiny nenachádza, no podobu *bágel* so štylistickým kvalifikátorom subštandardný výraz registrujeme v Ortograficko-gramatickom slovníku slovenčiny (2022), i keď tu sa neuvádza význam slova. Heslo *bágel* sa však nachádza v Slovníku slangu a hovorenej slovenčiny (2014) ako slangový výraz vo význame „batoň, batožina“. Prvý zväzok Slovníka slovenských nárečí (A – K, 1994) zachytáva variantné lexémy *bá-gel'*, *biagel'* so štyrmi významami, pričom jeden z nich je „druh skrúteného pečiva“. Tento význam sa vzťahuje aj na typický druh pečiva známy ako bratislavský rožok. V Slovníku súčasného slovenského jazyka (A – G, 2006; ďalej SSSJ) sa spracúvajú slová *bajgel*, *bajgel'*, *bajgl'a* ako tri variantné podoby jednej lexémy v jednej heslovej stati rovnako s významom „orechové a makové rožky (charakteristické bratislavské zákusky), pajgle“. Aj keď sa v SSSJ tieto lexémy hodnotia ako hovorové a zastarané, v korpuse môžeme nájsť množstvo dokladov: *Bratislavské bajgle sú symbolom prešporskej kuchyne. – Na promenáde ste si mohli pochutnať na bratislavských rožkoch – bajgloch z pekárne pána Scheuermanna... – V tej dobe sa ani rožok nenazýval rožkom, ale „beugle“ (bajgle alebo pajgle), prípadne „patkó“, čo je maďarské pomenovanie podkovy. – Vďaka tovarišským vandrovkám sa pečenie bajglí rozšírilo do viacerých krajín Európy.*

Význam slova *bagel* sa vo výkladových slovníkoch slovenčiny zatiaľ neuvádza. Na prvý pohľad sa môže zdať, že sa do slovenských textov dostáva nový anglicizmus. Vidíme však, že ide skôr o opakované prevzatie výrazu, ktorý má pôvod v nemčine a pomenúva „zakrútený druh pečiva“. Slovenské *bajgle* (s ďalšími formálnymi variantmi) pochádzajú z rakúskej nemčiny; východiskom slova je odvodenina od nárečového výrazu *pāug(e)* s významom „kruh“ (Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich, 1976, s. 594). V 1. zväzku Slovníka bavorských nárečí v Rakúsku sa uvádzajú aj deriváty *pāuglein* ako „sladké pečivo v tvare podkovy“ a „kruhovité pečivo posypané makom alebo soľou“. Už v nemeckých nárečiach existujú rôzne hláskové znenia (*paigl*, *baegl*, *bejgli*), ktoré boli sčasti prevzaté aj do slovenčiny. Anglické slovo *bagel* má rovnako nemecké etymologické východisko, vysvetľuje sa však ako prevzatie sprostredkované jazykom jidiš (*beygl* „kruh“), t. j. nie priamo z nemčiny (pozri v Online Etymology Dictionary na https://www.etymonline.com/word/bagel#etymonline_v_196). Sprostredkujúca úloha jazyka jidiš sa nedá vylúčiť ani v našom prostredí.

Z jazykového hľadiska je to druhoradá, keďže židovská komunita hovoriaca jazykom jidiš prevzala toto slovo z nemeckých nárečí².

Pri skloňovaní slov *bajgel*, *bajgel'* a nárečových podôb *bágel'*, *biagel'* samohláska *-e-* vypadáva: *bajgla*, *bajgle*, *bajgl'a*, *bajgl'ov*, *biagle*, *bágl'ov*, *biagl'ov*. Pri slove *bagel* sa však v jazykovej praxi vyskytujú aj prípady so zachovaním samohlásky *-e-*, napr. *Cestou z letiska som sa zastavil v neďalekom supermarkete a kúpil morčací nárez, zemiakový šalát, makarónový šalát a bagely.* – *Opekanie bagelov a žemlí.* – *Zavreli pobočku slávnej siete obchodov s bagelmi.*

Na záver možno konštatovať, že hoci etymologický základ skúmaných slov je rovnaký, pravopisná podoba je iná a ani lexikálny význam nie je totožný. Zatiaľ čo varianty *bajgel*, *bajgel'* pomenúvajú sladký rožok s makovou či orechovou náplňou, *bagel* v kaviarni nájdeme ako obloženú žemľu s typickým otvorom uprostred.

² Za odbornú konzultáciu ďakujeme PhDr. E. Králikovi, DSc.

SPRÁVY A POSUDKY

Anton Emanuel Timko očami svojich prapradkov

[KLINDA, Jozef: Anton Emanuel Timko – Perohryz. Slovenský Jules Verne, jeho dielo, kraj, doba, rod a nasledovníci. Halič: Obec Halič 2023. 672 s.]

*Rodáci! k Vám som zas prišiel,
Ponevác Vás ľúbim;
V tomto roku všetko dobré
Vám prajem a sľúbim.
Sťa Váš vždycky dobrý priateľ
Prajem Vám ja vrele,
Božie z neba požehnanie
A časy veselé!*

Veršami *Novoročných blahoprianií* z pera Antona Emanuela Timka (27. 6. 1843 – 10. 3. 1903) začíname našu informáciu o knihe približujúcej život tohto vidieckeho učiteľa, ktorý v druhej polovici 19. storočia pod pseudonymom *Perohryz* svojím dielom výrazne prispel k šíreniu a kultivovaniu jazyka a slovenského ducha aj ďaleko za hranicami novohradského vidieckeho prostredia. Rozsiahlu monografiu s názvom *Anton Emanuel Timko – Perohryz* s podtitulom *Slovenský Jules Verne, jeho dielo, kraj, doba, rod a nasledovníci* (Obec Halič 2023, 672 s.), ktorá vyšla koncom minulého roka, pripravil na vydanie Jozef Klinda, manžel Timkovej prapravnúčky. Zásluhou doplnkov ďalších potomkov rodu, ku ktorým patrí aj pravnuke A. E. Timka Ivan Červeň, sú doterajšie informácie o pôsobení a literárnej tvorbe A. E. Timka – Perohryza zhrnuté do podrobného prehľadu jeho tvorby, ktorý je doplnený charakteristikou kraja a jeho dejín v širšom historickom poňatí. Tým rozsiahly text monografie o Timkovom živote presahuje rámec literárnovednej a z nášho pohľadu aj jazykovednej charakteristiky

tvorby a nadobúda povahu všeobecného a vyčerpávajúceho kulturologického obrazu doby, do ktorej je zasadená Perohryzova tvorba, pozostávajúca v dobe vzniku nášho textu zo 760 známych bibliografických jednotiek (324 prozaických, 212 poetických a 224 piesňových a modlitbových titulov).

Na tvorbu A. E. Timka odkazuje viacero encyklopedických textov (Encyklopédia Slovenska, zv. VI., Bratislava, Veda, vydavateľstvo SAV, 1982, s. 79; Slovenský biografický slovník, zv. 6, Martin, Matica slovenská, 1994, s. 69 – 70), hádam najvyčerpávajúcejšie odkazy na Timkovu tvorbu sa uvádzajú v Encyklopédii slovenských spisovateľov (zv. II, Bratislava, Obzor 1984, s. 192). V súvislosti s jeho životom sa v uvedených dielach okrem miesta narodenia v Selciach pri Banskej Bystrici, kde chodil aj do základnej školy, uvádzajú jeho gymnaziálne štúdiá v Banskej Bystrici a pôsobenie v Radvani, v Haliči pri Lučenci, v Bystrej, v Kline na Orave a najdlhšie, v rokoch 1869 – 1903, v Podkriváni. Podrobné a nateraz všetky dostupné životopisné údaje z jednotlivých období Timkovho života sa v posudzovanej monografii uvádzajú v kapitole *Timkova mladosť a jeho rod* (s. 6 – 77). Z literárnokritického hľadiska sa Timkova tvorba zaraďuje do skupiny epigónskych postromantických prozaických spisovateľov druhej polovice 19. storočia, ktorá výraznejšie neovplyvnila vývin slovenskej národnej literatúry. Hodnotným znakom Timkovej tvorby sa však stalo výrazné rozšírenie žánrov a na pozadí množstva námetov aj ich výchovné poslanie v podobe ľudového čítania. Príspevky tohto druhu sa vyznačovali dôrazom na morálku a najčastejšie ich autor uverejňoval v ľudových kalendároch, do ktorých nielen prispieval, ale ich sám aj redigoval (*Nový i Starý Wlastenecký kalendár* /redigoval 27 ročníkov v r. 1867 – 1893/, *Ľudový hospodársky kalendár*, *Kalendár Zora*, *Kalendár Slováka*, *Velký zábavný kalendář pro dům i rodinu na rok*, *Rolník – Kalendár pre vlastenecké rodiny*, *Půtník svätovojtešský*, *Americký Slovák*, *Pravý domácí přítel*). Množstvo Timkových príspevkov bolo publikovaných v periodikách *Orol*, *Obzor*, *noviny pre hospodárstvo*, *remeslo a domácí život*, *Zora*, *Katolícke noviny*, *Cyrill a Method*, *Posol sv. Antona*, *Slovenské noviny*, *Včelka*, *Noviny malých*, *Háj* s prílohami *Myslivna*, *Lověna*, *Zábavy lovecké a lesnické*, *Domácnost*, *Český zvěrolékař*, *Záhradka poučno-zábavná*, *Ústřední list rolnictva moravského* a Timkove práce vychádzali v edíciách Grossovej knižnice pre slovenskú mládež, Knižnice zábavného a užitočného čítania, Svetovej knižnice, Divadelnej knižnice a ako Divadelné hry pre mládež. Podrobné údaje o Timkových literárnych aktivitách

obsahuje kapitola *Literárna čínorodosť a kultúrny život A. E. Timka* (s. 77 – 204), na ktorú nadväzuje genealogická charakteristika rodu Timkovcov zaradená do historických a areálových súvislostí (s. 205 – 279), ktorých šírka ilustrácií na mnohých miestach až stráca väzby s ústrednou postavou monografie. S Timkovými literárnymi aktivitami sú späté kapitoly *Tvorba, názory a svet A. E. Timka-Perohryza* (s. 208 – 295) a *Epilóg – učiteľské remeslo*, ktoré takisto obsahujú množstvo historických, biografických aj geografických digresii. Zo syntetizujúceho pohľadu na tvorbu A. E. Timka je hodnotná kapitola *Ukážky z rôznych žánrov Timkovej tvorby* tematicky rozdelená na časti *Historické poviedky zo Slovenska* (s. 305 – 339), *Historické poviedky zo zahraničia* (s. 340 – 364), *Fantastické cestopisy* (s. 365 – 480), *Geografické príspevky* (s. 481 – 848), *Prírodopisné príspevky* (s. 485 – 501), *Enviromentálne príspevky* (s. 502 – 518), *Lesnícka a lovecká literatúra* (s. 509 – 585), *Etnografická a poučná literatúra* (s. 586 – 606), *Reportáže a správy* (s. 607 – 614), *Detská literatúra* (s. 615 – 634), *Básne a piesne* (s. 635 – 655), *Spoločenské hry pre deti* (s. 695 – 658) a *Anekdoty, hádanky, triky a rébusy* (s. 658 – 668), ktorej záverečnú časť tvorí korešpondencia, nekrológy, oznamy a autorské vysvetlivky k celému textu knihy. Pozitívnu črtou všetkých kapitol je aj skutočnosť, že sú do nich zahrnuté aj rukopisné, t. j. nepublikované texty (napr. *Besiedky dobroslavickejých hospodárov* z r. 1876, s. 498), a že pri publikovaných textoch zostavovateľ uvádza aj bibliografické údaje originálu, z ktorého sú texty prevzaté. Pretože monografia o živote a diele A. E. Timka je určená širokému okruhu záujemcov, je celkom prirodzené, že texty sú transliterované do súčasnej grafickej sústavy (pôvodné podoby *divú zwerinu, prospěffné* sú prepísané vo forme *divú zverinu*, t. j. grafémou *v*, resp. *prospešné* – grafémou *š*).

Z hľadiska tejto rozsiahlej tvorby A. E. Timka nemožno obísť otázku jazyka, v ktorom sa žánre jeho rozsiahlej tvorby uverejňovali. V skutočnosti išlo o tvorbu vidieckeho učiteľa novohradskej lokality Trhanová (v súčasnosti obec Podkriván v okrese Detva), ktorého dielo vzniklo popri všetkých povinnostiach miestneho učiteľa a kantora pri svetle petrolejky, sviečok či smolníc – tenkých drevených živico napustených triesok na svietenie. Z formálnej stránky sa príspevky v uvedených dobových periodikách tlačili okrem klasického latinského písma aj lomeným gotickým písmom (v štandardnom pomenovaní švabachom; spoluhláska *š* sa vysádzala dvojitém *ff*). Jazyk Timkových žánrov – aj s vedomím, že išlo o ich redakčnú úpravu

a periodiká rozmanitého určenia, vydavateľstiev a úzov – obsahuje všetky relevantné znaky kultivovanej slovenčiny posledných desaťročí 19. storočia, martinského úzu. Zo súčasného pohľadu je v Timkovej tvorbe niekoľko typických prvkov jazykového prostredia, v ktorom pôsobil: ide o stredoslovenské podoby podstatných mien typu *šilo, salo, cedilo* so starou praslovenskou zmenou skupín *dl, tl > l*, stopy mäkkostnej konsonantickej korelácie po perných spoluhláskach: *slepäčie, semäno, mäd/mädový*, stopy po koncovkách duálu (dvojného čísla) pri párových predmetoch *plecama, očima* (v tejto nárečovej oblasti však analogicky aj v inštrumentáli množného čísla ostatných významových skupín), ďalej ide o nárečové podoby *nahať, dechet'* (decht), *wrteť, zožere*, t. j. s krátkou slovesnou tematickou morférou. Snaha o kultivovanie jazyka sa odrazila v skladbe – častou pozíciou slovesa na konci vedľajšej vety, ale aj areálovo špecifickými väzbami typu *slúžiť za paholka*. Z oblasti slovnej zásoby, tvorenia slov a tvarov uvedieme aspoň podoby *poziabeniny* (omrzliny), *gazdowliwosť, sbohatnul* (neurčitková tematická morféma pri tvorení foriem minulého času). Viaceré príčiny – školské vzdelávanie v časoch Bachovho absolutizmu podľa vtedajších učebníc, možno aj redakčné úpravy či dobová snaha o štýlové odlišenie textu – sa premietli do publikovaných textov aj napriek ich rýdzo slovenskému základu. Ide o výskyt bohemizmov hláskoslovnej, syntactickej aj lexikálnej povahy: *podrizení, ponewáč, pečliwý, domluwa, opravdu, jestli, zbadá-li, obtížného, žíznejú, k zachowaniu, k páleniu* a o ojedinelé príklady narušania stredoslovenského pravidla o rytmickom krátení (*zmární, zkantrí, kladívá*).

Každá kapitola rozsiahlej monografie *Anton Emanuel Timko – Perohryz* s podtitulom *Slovenský Jules Verne, jeho dielo, kraj, doba, rod a nasledovníci* by si zaslúžila podrobnejšie zhodnotenie. Možno aj v snahe nájsť väzby medzi jednotlivými prvkami, ktoré sa v rozsiahlom texte rozplývajú v množstve – niekedy nesúrodých – geografických, kartografických a historických prepojení a unikajúcim filologickým aspektom spracovania údajov. Možno by sa v knihe bolo našlo miesto aj pre precízne bibliografické spracovanie Timkovho diela, ktorého rozsah by si bol zaslúžil chronologické aj abecedné zoradenie jednotlivých položiek autorovej tvorby. Záverom možno o tomto rozsiahlom diele konštatovať, že je dôkazom toho, ako sa návraty potomkov k tvorbe svojich predkov pričinia o celistvosť diela a priblížia regionálny aj celonárodný význam práce vidieckeho učiteľa konca 19. a začiatku 20.

storočia. Toto konštatovanie vyznie možno o to presvedčivejšie, že manželka A. E. Timka musela literárnu pozostalosť a knižnicu svojho manžela spáliť, pretože v opačnom prípade jej úrady odmietli vyplácať vdovský dôchodok... Monografiu o živote a diele *Antona Emanuela Timka – Perohryza* treba zaželať úspešnú cestu nielen k Timkovým rodákom zo Seliec, Haliče či Podkriváňa, ale ku všetkým čitateľom, ktorých určite poučí o množstve zaujímavých faktov z národných dejín, o prínose učiteľov nielen v rámci svojho pôsobiska, ale v rámci celej národnej kultúry. V snahe priblížiť jazykovú stránku autorovej tvorby v závere nášho príspevku uvádzame krátky úryvok z jeho črty *Tetrov v cedile*:

Pán polesný Javorinský mrzute prechádzal sa vo svojej pisárne. Držal v ruke list, do ktorého časom kukal a čosi neustále do svojich hustých fúzov mrmlal. Vše hodil listom o písací stôl – a opäť bral ho do ruky. „Prach a broky!“ – vyrazil konečne srozumiteľne zo seba – „tí štiavnickí páni, hôrní a lesní radcovia, nazdávajú sa opravdu, že mi ich podrídení lesníci tu na Horehroní máme divú zverinu: medvede, srny a tetrovy na motúzoch o jedlice popriväzované, a že bárstedy, keď nás nadíde dobrá vôľa – len tak haluzou medveďa zahlušíme. „Čo si mám teraz počať?“ – vätil do rozmýšľania pohrúživší sa pán polesný. Pootvoriac okno zavola dolu do dvora. O malú chvíľu na to stál pred pánom polesným oberučný svalovitý hronec¹, handelec². „Tu si Maco?“

„Tu, čo rozkážete pán feršter³?“

„Maco!“ riekol polesný, pristúpiac až ku samému chlapovi, ktorí v revíre jeho službu psovodiča a stopovateľa zveriny zastával – „ty si previdarená chlapina, či vykonáš čo ti naložím?“

„Že vraj či vykonám!“ odpovedal hronec, „Veď ak chcete, muž vám všetky líšky do vášho dvora zoženiem“, hlásil chlap s červeným nosom, na ňomž teraz polesný poznal, že chlap hlbšie do sklenice pozrel. (Vlastenský Kalendár na rok Pána 1881. V B. Bystrici tiskom a nákladom Filipa Macholda, s. 38.)

Pavol Žigo
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i

¹ Pochádzajúci z Pohronia.

² Obyvateľ osady Handle.

³ Úradník lesnej správy, lesník.

Úvod

Jazykovedný ústav L. Štúra Slovenskej akadémie vied (ďalej JÚLŠ) si už dlhodobo udržiava korpusovú tradíciu v tvorbe textových korpusov a vo výskume v oblasti korpusovej lingvistiky. Tvorbe korpusov sa venuje najmä oddelenie Slovenského národného korpusu, no veľa korpusov (vrátane tu opisovaného) vzniká aj mimo tohto oddelenia.

V príspevku prezentujeme nový korpus textov rusínskej wikipédie¹, ktorý vznikol na pôde JÚLŠ a ktorý sprístupňujeme prostredníctvom korpusového manažéra NoSketch Engine, čo umožňuje využívať bohaté štatistické prostriedky a možnosti korpusového manažéra na lingvistický výskum.

Rusínčina sa všeobecne považuje za ohrozený jazyk (Plišková, 2017); v Atlas of the World's Languages of Danger 2010 je klasifikovaná ako *vulnerable* – zraniteľná, s neustále klesajúcim počtom hovoriacich (Moseley, 2010). Odhady počtu používateľov jazyka sa pohybujú medzi 70-tisíc (podľa sčítania obyvateľstva) až 600-tisíc (neoficiálne odhady zahrňujúce hovoriacich na západe Ukrajiny, ktorí svoj regiólekt považujú za nárečie ukrajinčiny). Najmä používanie rusínčiny ako písaného jazyka je pomerne obmedzené. Používanie a rozvoj jazyka negatívne ovplyvňuje aj nedostatok vyučovacích materiálov – absentujú učebnice, slovníky, gramatiky.

Digitálne zdroje jazyka a nástroje (klasického) počítačového spracovania rusínčiny neexistujú prakticky vôbec. Rozvoju týchto nástrojov bráni známa roztrieštenosť literárneho jazyka: existujú dve hlavné kodifikácie² písanej rusínčiny používajúce cyriliku – poľská (lemkovská) (Фонтанський – Хомяк, 2000) a slovenská (Ябур – Панько, 1994; Панько, 1994), okrem nich aj niekoľko iných variantov (Kushko, 2007). Ďalej existuje štandardizovaný zápis latinkou, používaný na Slovensku v niektorých periodikách. Oficiálne Ukrajina rusínčinu neuznáva ako samostatný jazyk a jej používanie nepodporuje (čo je relevantné hlavne v Zakarpatskej oblasti).

¹ Kvôli prehľadnosti budeme v článku používať termín *wikipédia* v uvedenej podobe, aj keď v niektorých prípadoch vykazuje známky vlastného mena ako názov konkrétnej implementácie alebo konkrétnej jazykovej mutácie. Rovnaký termín budeme používať aj na označenie rusínskej jazykovej mutácie, hoci striktne vzaté by sme jej názov *Wikimedia* mali transliterovať.

² Kodifikácia v širokom ponímaní, nie nevyhnutne v zákonodarnom zmysle.

V rusínskej wikipédii³ sa používajú oba spomínané kodifikované varianty jazyka, ako aj neoficiálny ad hoc vytvorený ďalší, vo wikipédii pomerne populárny, ktorý sa obracia skôr k historickým zdrojom jazyka, čím je na prvý pohľad odlišiteľný (napr. používaním písmena *ѣ*).

V článku sa vyhneme úvahám o panónskej (vojvodinskej) rusínčine a jej klasifikácii ako semištandardizovaného variantu východoslovenčiny, písaného cyrilikou.⁴

Štruktúra korpusu

Každému tokenu v texte prislúchajú atribúty podľa tabuľky 1. Vzhľadom na neexistenciu lematizátora pre rusínčinu je viditeľná absencia často používaného atribútu lemma aj absencia atribútu opisujúceho morfológické vlastnosti slova. Označenie *word* je podľa zaužívaných zvyklostí v iných korpusoch pôvodný tvar slova, tak ako sa vyskytuje v texte (vrátane zachovania veľkosti písmen), *lc* je slovo, v ktorom sú všetky písmená konvertované z veľkých na malé, *trans* je transliterácia atribútu *lc* do latiniky (používané sú iba ASCII znaky).

Tabuľka 1. Atribúty tokenov

		príklad
word	slovo (cyrilika, pôvodná veľkosť písmen)	<i>Руснакох</i>
lc	slovo (cyrilika, malé písmená)	<i>руснакох</i>
trans	slovo (ASCII transliterácia, malé písmená)	<i>rusnakox</i>

Korpus je členený do dokumentov, každý dokument zodpovedá jednému článku vo wikipédii. Dokumenty sú ďalej delené na odseky <p> a vety <s> podobne ako v ostatných (slovenskojazyčných) korpusoch JÚLŠ⁵. Segmentácia na vety sa robila automaticky, heuristikou založenou na interpunkcii a veľkosti písmen. Šablóny úmyselne nie sú nahradzované, ale vzhľadom na ich extralingvistický charakter sa v korpuse vyskytujú ako samostatné tokeny.

³ <https://rue.wikipedia.org/>

⁴ Genetickú príslušnosť tohto jazyka k inej vetve reflektuje aj rusínska wikipédia, ktorá obsahuje texty výlučne v karpatskej rusínčine, a samostatná wikipédia v panónskej rusínčine existuje v inkubátore (<https://incubator.wikimedia.org/wiki/Wp/rsk>).

⁵ <https://www.juls.savba.sk/tools.html#Korpusy>

Tabuľka 2. Štruktúry korpusu

doc	dokument (článok wikipédie)
doc.id	jedinečný identifikátor dokumentu
doc.url	URL stránky
doc.title	názov článku
doc.timestamp	čas poslednej editácie článku
p	odsek
s	veta
g	na tomto mieste sa nenachádza medzera

Transliterácia

Aby sme uľahčili používanie korpusu pomocou klávesníc, ktoré nepodporujú cyriliku alebo diakritiku, používame vlastnú transliteráciu, založenú zhruba na romanizácii BGN/PCGN 2016 v atribúte *trans* (v CQL hľadaniach) a tiež v „Jednoduchom vyhľadávaní“. Transliterácia nesleduje žiadny iný cieľ ani sa nesnaží o bijektívne zobrazenie medzi cyrilikou a latinkou. Používame iba znaky repertoáru ASCII, ich prehľad je v tabuľke 3.

Tabuľka 3. Transliterácia v atribúte *trans*

a	a	e	e	і	і	н	н	у	u	щ	sc	ю	ju
б	b	ё	jo	ї	ji	о	o	ф	f	ъ	'	я	ja
в	v	е	je	й	j	п	p	х	x	ы	y		
г	h	ж	zh	к	k	р	r	ц	c	ь	'		
г	g	з	z	л	l	с	s	ч	ch	ѣ	ji		
д	d	и	y	м	m	т	t	ш	sh	э	e		

Iné korpusy rusínskeho jazyka

Jediný nám známy podobný korpus rusínskeho jazyka vytvorený na Universität Leipzig (Leipzig Corpora Collection, 2021) tiež z textov wikipédie je staršieho dátumu ako náš korpus a poskytuje len základné štatistické

údaje potrebné na korpusový lingvistický výskum. Wikipédia (vo všetkých jazykových mutáciách) je spracovaná v podobe textových dát v datasete Plaintext wikipedia dumps (Rosa, 2018). Na rozdiel od nášho prístupu tieto texty expandujú šablóny. Okrem toho na Universität Freiburg⁶ vzniká korpus hovorenej rusínčiny *Korpus des gesprochenen Russinischen*, ktorý je v štádiu rozpracovanosti.

Zhrnutie

Vytvorenie korpusu rusínskych textov je z našej strany základom k modernému lingvistickému výskumu jazyka – pre „väčšie“ jazyky (ku ktorým v tomto kontexte patrí aj slovenčina) je existencia textového korpusu nevyhnutným predpokladom výskumu a rozvoja nástrojov na spracovanie jazyka. Hoci taký stav počítačového spracovania rusínčiny, aký poznáme z iných jazykov, je v nedohľadne, existencia korpusu a jeho dostupnosť je významným krokom k podpore jazyka a jeho písomnej formy a k ďalšiemu výskumu.

V čase písania tohto článku korpus obsahoval texty rusínskej wikipédie k 20. 1. 2024; korpus plánujeme priebežne, hoci nepravidelne aktualizovať. Aktuálna veľkosť korpusu je 1 274 378 tokenov, 898 454 slov, 114 252 viet, 74 884 odsekov a 9 500 dokumentov. Text je tokenizovaný a segmentovaný na vety. Pravopis sa drží originálneho pravopisu článkov vo wikipédii, vďaka čomu do značnej miery odráža pravopisné preferencie autorov článkov.

Korpus je prístupný na adrese <https://www.juls.savba.sk/ruecorp.html>, dostupné je vyhľadávanie prostredníctvom korpusového manažéra NoSketch Engine, ako aj celý korpus vo vertikálnom formáte.

Radovan Garabík
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

BGN/PCGN 2016: Guidance on the US Board on Geographic Names (BGN)/Permanent Committee on Geographical Names (PCGN) romanization systems. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d94678d40f0b65e5cf93f3b/ROMANIZATION_OF_RUSYN.pdf [cit. 10. 1. 2024].

⁶ <http://www.russinisch.uni-freiburg.de/corpus>

ЯБУР, Василь – ПАНЬКО, Юрій: Правила русинського правопису. Русинська оброда, Пряшів 1994.

ПАНЬКО, Юрій і кол.: Орфографічний словник русинського языка. Русинська оброда, Пряшів 1994.

PLIŠKOVÁ, Anna: The mother tongue of Rusyns in the Slovak Republic after 1989: Status, problems, and perspectives. In: Approaches to Rusyn 2017. Boudovskaia, Elena (ed) Sapporo : The Slavic-Eurasian research center Hokkaido University, 2021, 1-40.

ФОНТАНЬСКІЙ, Г., ХОМЯК, М.: Граматыка лемківського языка. Katowice: Śląsk, 2000.

KUSHKO, Nadiya: Literary Standards of the Rusyn Language: The Historical Context and Contemporary Situation. In: The Slavic and East European Journal, vol. 51, no. 1, 2007, pp. 111–32.

MOSELEY, Christopher (ed): Atlas of the World's Languages in Danger. Unesco, 2010. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000187026> [cit. 10. 1. 2024].

Leipzig Corpora Collection: Rusyn Wikipedia corpus based on material from 2021. Leipzig Corpora Collection. Dataset. https://corpora.uni-leipzig.de?corpusId=rue_wikipedia_2021. [cit. 10. 1. 2024].

ROSA, Rudolf: Plaintext Wikipedia dump 2018, LINDAT/CLARIAH-CZ digital library at the Institute of Formal and Applied Linguistics (ÚFAL), Faculty of Mathematics and Physics, Charles University, <http://hdl.handle.net/11234/1-2735> [cit. 10. 1. 2024].

SPYTOVALI STE SA

Používanie slova *ponehodový*. – Volajúca do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra sa spýtovala, či môže použiť slovo *ponehodový* v slovnom spojení *ponehodová prvá pomoc*. Nebola si istá, či je správne utvorené, keďže toto slovo sa zatiaľ nenachádza v žiadnom slovníku.

Slovo *ponehodový* vzniklo pripojením predpony *po-* k prídavnému menu *nehodový* a má význam „nasledujúci po nehode“.

V jazykovej praxi sa používa napríklad v spojeniach *ponehodová starostlivosť*, *ponehodový stav*, *ponehodový šok* alebo *ponehodové poradenstvo* (všetky príklady používame z korpusu¹). Prídavné meno *ponehodový* sa zatiaľ nenachádza vo výkladových slovníkoch. V slovnej zásobe slovenčiny je dávnejšie ustálené prídavné meno *poúrazový* s významom „ktorý nastal, vznikol po úraze“. Tento význam sa uvádza už v Slovníku slovenského jazyka (1963, ďalej SSJ). V korpuse evidujeme výskyt v spojeniach napr. *poúrazový stav*, *poúrazový šok*, *poúrazové oddelenie*, *poúrazová starostlivosť*, *poúrazové krvácanie*, *poúrazové bolesti*. Významový rozdiel prídavných mien *ponehodový* a *poúrazový* súvisí s rozdielnym významom podstatných mien *nehoda* a *úraz*. Podstatným menom *nehoda* sa podľa Slovníka súčasného slovenského jazyka (2015) označuje „náhla nešťastná udalosť s nepriemernými následkami, materiálnymi škodami, zraneniami ľudí, často i smrteľnými“, podstatné meno *úraz* má podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (2003, ďalej KSSJ) význam „vážnejšie poranenie organizmu, trauma“. Prídavné meno *ponehodový* má širší význam ako *poúrazový*, spojenia *ponehodová pomoc*, *ponehodová starostlivosť* môžu zahŕňať starostlivosť o účastníkov napr. dopravnej nehody, ktorí neboli zranení, ale potrebujú pomoc psychológa, prípadne môže ísť o technickú pomoc majiteľovi vozidla (odtiahnutie, opravu auta).

¹ Používame korpus Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01), ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 9.0) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚEŠ SAV.

Predpona *po-* okrem iného vyjadruje časový význam „ktorý nastal po nejakej udalosti“. Rovnako vznikli aj iné prídavné mená, ktoré sa uvádzajú v slovenských výkladových slovníkoch, napríklad *poinfarktový* (v spojeniach *poinfarktová rehabilitácia*, *poinfarktový stav*), *pooperačný* (v spojeniach *pooperačné bolesti*, *pooperačný stav*, *pooperačný šok*), *popôrodný* (v spojeniach ako *popôrodná trauma*, *popôrodná depresia*, *popôrodné komplikácie*) a pod.

Na záver konštatujeme, že prídavné meno *ponehodový* je zatiaľ menej frekventované, ale je správne utvorené, patrí do slovnej zásoby slovenčiny a nie je dôvod na odmietnutie jeho používania.

Daša Cimermanová
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

Z WEBOVEJ PORADNE

České priezviská v slovenčine. – Ako sa píše priezvisko spisovateľky *Boženy Němcovej*?

České mená a priezviská aj názvy miest a obcí si aj v slovenskom texte zachovávajú podobu s českými písmenami *ě, ř, ů*, napr. *Božena Němcová, Zdeněk Řehoř, Vladimír Vůjtek, Nové Město na Moravě, Kroměříž, Poděbrady, Dvůr Králové nad Labem*.

Skloňovanie názvu *Gbely*. – Prečo sa za správny tvar genitívu od slova *Gbely* považuje podoba *Gbiel*, keď je to podstatné meno mužského rodu?

Sídlné názvy tvorené pomnožným podstatným menom mužského rodu ako *Gbely, Donovaly, Krompachy, Žabokreky, Vrāble, Tesāre* a pod., ktoré si nezachovali jasnú významovú súvislosť s príslušnými apelatívami, majú v genitíve tvar *Gbiel, Donovāl, Krompāch, Žabokriek, Vrābel', Tesār*. Názvy, ktoré majú zreteľnú súvislosť s apelatívom, z ktorého boli utvorené, majú v genitíve príponu *-ov*, t. j. *Kúty – z Kútov, Dvory – z Dvorov, Brehy – z Brehov*.

Slovo *kuchta*. – Je slovo *kuchta* ako tlakový hrniec spisovné? Aký je jeho pôvod?

Slovo *kuchta* je umelo vytvorené slovo, ktoré má pôvod v názve maďarského výrobcu takýchto hrncov *Kukta*. Slovo *kuchta* patrí medzi hovorové slová, ktoré sú spisovné, no nepoužívajú sa v odbornej terminológii ani v oficiálnych verejných prejavoch, ale sú príznačné pre živú neoficiálnu, resp. súkromnú komunikáciu.

Výslovnosť cudzích názvov. – Akými pravidlami sa riadi výslovnosť názvov štátov, napr. *Seychely*?

Väčšina cudzích názvov štátov má slovenskú vžitú podobu, ktorá vychádza z ich výslovnosti, napr. *Fidži, Jamajka, Kuvajt, Švédsko*. Pri výslovnosti názvov štátov, ktoré nemajú vžitú slovenskú podobu, používa sa v slovenči-

ne zdomácnená alebo čiastočne zdomácnená výslovnosť pôvodnej výslovnosti. Názvy štátov aj s výslovnosťou sa uvádzajú v Pravidlách slovenského pravopisu. Výnimkou je názov štátu *Seychely*, pri ktorom sa v PSP výslovnosť neuvádza, ide však len o nedôslednosť. Názov *Seychely* odporúčame vyslovovať [sejšeli].

Priezviská *Kňazeje, Valenteje*. – Ako sa skloňujú a prechylujú mužské priezviská *Kňazeje* a *Valenteje*?

Mužské priezviská zakončené na *-eje* ako *Kňazeje* a *Valenteje* sa podľa Morfológie slovenského jazyka (1966) neskoľujú, t. j. *dám pánovi Kňazeje, pánovi Valenteje*. Podľa Pravidiel slovenského pravopisu (2013) sa ženské priezviská od mužských priezvisk zakončených na *-eje* tvoria buď príponou *-ová*, t. j. *Kňazeje – Kňazejeová, Valenteje – Valentejeová*, a skloňujú sa ako prídavné meno *pekná*, alebo zostávajú bez prípony v tvare mužského priezviska a neskoľujú sa. Prihliada sa pritom na rodinný úzus, teda na skutočnosť, ako sa priezvisko používa v konkrétnej rodine. S prihliadnutím na rodinný úzus nemožno vylúčiť ani skloňovanie mužského priezviska, napr. *Kňazeje – od Kňazejeho – ku Kňazejemu – navštívim Kňazejeho – o Kňazejem – s Kňazejem*, ak je to v rodine zaužívané.

Skloňovanie názvu *Kulla*. – Čo je správne: *Ideme do Kully, boli sme v Kulle* alebo *Ideme ku Kullovi, boli sme u Kullu*? Ide o záhradníctvo s názvom *Kulla*.

Záhradníctvo *Kulla* je pomenované podľa manželov Kullovcov, ktorí ho založili. Môžeme povedať, že *ideme do záhradníctva Kulla, boli sme v záhradníctve Kulla* aj *ideme ku Kullovi, boli sme u Kullu* (tak ako *ideme k Baťovi, boli sme u Baťu*). Keďže nie každému je známy pôvod tohto názvu, podľa zakončenia ho môže považovať za podstatné meno ženského rodu a skloňovať podľa vzoru *žena*, čiže *ideme do Kully, boli sme v Kulle* (tak ako *ideme do Billy, boli sme v Bille*). Aj takéto vyjadrenia možno akceptovať, no v jazykovej praxi sú ojedinelé.

INFORMÁCIE AUTOROM

1. Na stránke Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV www.juls.savba.sk sú prístupnené všetky čísla a obsahy časopisu Kultúra slova. Použitie týchto textov sa riadi aktuálnym autorským zákonom.

2. Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači v textovom editore Word pod operačným systémom Windows. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať úzus časopisu.

Od autorov štúdií určených do článkovej časti časopisu sa vyžaduje abstrakt v anglickom jazyku v rozsahu približne 100 slov, ako aj kľúčové slová (3 – 10) v angličtine a slovenčine.

Do redakcie možno príspevok poslať elektronickou poštou ako prílohu na adresu iveta.vancova@juls.savba.sk.

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia.

Literatúra sa uvádza na konci článku (nie spracovaná v poznámkach pod čiarou) takto:

a) knižná publikácia:

PAULINY, Eugen: Vývin slovenskej deklinácie. Bratislava: Veda 1990. 270 s.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 3. vyd. Bratislava: Veda 2004. 998 s.

HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol.: Dynamika slovnjej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava: Veda 1989. 435 s.

b) štúdiá v zborníku:

FERENČÍKOVÁ, Adriana: Pohľad na slovo bor a jeho deriváty z územného aspektu. In: Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Ed. K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2000, s. 410 – 416.

c) článok v časopise:

POVAŽAJ, Matej: Tretie vydanie súčasných Pravidiel slovenského pravopisu. In: Kultúra slova, 2000, roč. 34, č. 6, s. 321 – 329.

Pozn.: V prípade, že autor posielal príspevok, ktorý už uverejnil inde, je potrebné, aby to uviedol s presným bibliografickým údajom. Zároveň žiadame autorov, aby pripojili tieto údaje: a) meno, priezvisko, tituly, b) adresu pracoviska, adresu bydliska a telefónne číslo, príp. e-mailovú adresu.

Redakcia si vyhradzuje právo neuverejniť príspevok, v ktorom sa vyskytujú formulácie znevažujúce osobnosť názorového oponenta, kým autor z nich takéto formulácie neodstráni. Redakcia zastáva stanovisko, že príspevky s takýmito a podobnými formuláciami nepatria do vedeckých a odborných časopisov.

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300